

ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ

Ο ΗΓΕΜΟΝΑΣ

Εισαγωγή

Αυτό το βιβλίο του Νικολό Μακιαβέλι γράφτηκε στα 1513. εξήντα ακριβώς χρόνια μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης. Ο τίτλος του ήταν "Il principe", δηλαδή «Ο πρίγκηπας», φυσικό άλλωστε αφού είχε τη μορφή επιστολής με οδηγίες για την οργάνωση της διοίκησης προς τον έναν επίδοξο ηγέτη, μόλις 21 ετών τότε. τον Lorenzo B' (1492-1519) των Μεδίκων, Λούκα του Ουρμπίνο.

Το κείμενο δε φάνηκε ιδιαίτερα χρήσιμο στον αποδέκτη του, αφού πέθανε έξι χρόνια μετά. Δημοσιεύτηκε δε στη Ρώμη στα 1532, πέντε χρόνια μετά το θάνατο του ίδιου του Μακιαβέλι. Έκτοτε και επί αιώνες αποτέλεσε σημείο αντιλεγόμενο και αμφιλεγόμενο.

Στην Ελλάδα μεταφράστηκε -και από τον Νίκο Καζαντζάκη-, τις περισσότερες φορές με τον τίτλο «Ο Ηγεμών», παρότι το έργο απευθύνεται, όχι μόνο στον αρχικό αποδέκτη του, αλλά σε όποιον ασκεί εξουσία, ανεξαρτήτως τόπου, χρόνου και τρόπου.

Παρά τη διαχρονικότητα του κειμένου και του συγγραφέα του (βλ. «Ο Machiavelli στο σύγχρονο Marketing & Management», εκδόσεις Περίπλους, 2002) δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ως κείμενο, 490 χρόνια σήμερα μετά τη συγγραφή του, όπως και κάθε άλλο κείμενο της ηλικίας του, προκειμένου να μπορέσει να λειτουργήσει στις μέρες μας το ίδιο αποτελεσματικά με την εποχή της εμφάνισής του, θα χρειαζόταν σύγχρονη εκδοτική αντιμετώπιση.

Ο Μακιαβέλι πέρα από το ότι, όπως είναι φυσικό, χρησιμοποιεί το συντακτικό και την αισθητική του γραπτού λόγου της εποχής του, διανθίζει το κείμενο με σωρεία ιστορικών αναφορών, στην προσπάθειά του να κά-

νει τον αναγνώστη να καταλάβει καλύτερα αυτό που θέλει να του πει. Η παράθεση όμως όλων αυτών των παραδειγμάτων σήμερα, μπλέκει τον αναγνώστη αντί να τον διευκολύνει. Πρόκειται για πράγματα της εποχής εκείνης, που συνέβαιναν στην Ιταλία εκείνου του καιρού, στα οποία αναφέρονται πρόσωπα και γεγονότα, προφανώς σημαντικά για την εποχή τους, αλλά χωρίς, από ό,τι φάνηκε στη συνέχεια, διαχρονική ιστορική εμβέλεια τα περισσότερα, με αποτέλεσμα να μην έχουν φτάσει ως εμάς και να φαντάζουν τα ίδια εντελώς άγνωστα στο σημερινό αναγνώστη, αλλά και η μελέτη τους μάλλον περιττή για την ιστορική κατάρτισή του.

Έτσι στις μέρες μας, στο αρχικό κείμενο, οι υποθήκες ή, αν θέλετε, οι απόψεις του Μακιαβέλι μοιάζουν με διαμάντια διάσπαρτα σε μια πληθώρα ανιαρών ιστορικών διηγήσεων. Μέχρι τώρα το πρόβλημα αντιμετωπιζόταν με το να συνοδεύονται οι εκδόσεις του «Ηγεμόνα» από ένα μεγάλο αριθμό υποσημειώσεων και παραπομπών. Η έκδοση που έχετε στα χέρια σας προτείνει άλλον τρόπο:

Παραλείπει τα ιστορικά παραδείγματα, εκτός από κάποια που αναφέρονται στην Ελλάδα -αρχαία και νεότερη-, και προσπαθεί να μεταφράσει σε ελληνικό λόγο σημερινό, άμεσο και ρευστό.

Παράλληλα δεν ξεφεύγει ούτε κατ' ελάχιστον από το αρχικό κείμενο. Κρατά τα νοήματα ανέπαφα, και τη δομή του βιβλίου, ίδια με εκείνη της πρώτης έκδοσης.

Φυσικά η παράθεση πολιτικών παραδειγμάτων και η συσχέτιση της πραγματικότητας της ιστορίας και της θεωρίας, δεν είναι τυχαία στο Μακιαβέλι, αντιθέτως αποτελεί τη μέθοδό του. Σε αυτή την σχέση ο ίδιος επιφυλάσσει για τον εαυτό του το ρόλο του εξωτερικού παρατηρητή με την ανεξάρτητη από τα γεγονότα προσωπικότητα. Αποφεύγει να κάνει αξιολογήσεις, του αρκούν οι διαπιστώσεις. Μέθοδος που αιώνες αργότερα, στις

μέρες μας, θα υποστηριχθεί και ως κοινωνιολογική θεωρία.

Μήπως λοιπόν αποτελεί αυθαιρεσία η αποκοπή της μακιαβελικής θεωρίας από τα πραγματικά περιστατικά που την επιβεβαιώνουν; Ας μη λησμονούμε πως ο συγγραφέας στον «Ηγεμόνα» απευθύνεται στον επίδοξο ηγέτη του 16ου αιώνα, ο οποίος μικρή δυνατότητα είχε να γνωρίζει σε όλη τους την έκταση τα ιστορικά γεγονότα, ακόμα και της εποχής του, και ακόμη μικρότερη να τα αξιολογήσει. Σήμερα ο Μακιαβέλι εξακολουθεί να έχει απήχηση, ίσως περισσότερο παρά ποτέ. Μόνο που δεν απευθύνεται πλέον μόνο σε Ηγεμόνες, αλλά στον απλό πολίτη, ο οποίος ηγείται ή θέλει να ηγηθεί ενός μεγάλου ή μικρότερου κύκλου ανθρώπων ή ακόμη στον πολίτη που χρειάζεται μια μέθοδο για να καταλάβει τι γίνεται στο πολιτικό σκηνικό της εποχής του. Στον, όμως, εξαιρετικά ενημερωμένο πια πολίτη, που όχι μόνο έχει διδαχθεί ιστορία, αλλά και που μπορεί να παρακολουθεί τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις της εποχής του μέσω του CNN, του Al Jazeera, του Internet και ενός ατέλειωτου πλήθους Μ.Μ.Ε. Που έχει στην χωρίς προσχήματα και αναστολές εποχή μας, στην εποχή που όλα είναι φανερά, αλλά και επιμελώς καλυμμένα, τα ιστορικά παραδείγματα μπροστά στα μάτια του καθημερινά, και που μπορεί έτσι να επιβεβαιώνει με τον πιο άμεσο τρόπο, μέσα από την ίδια του την εποχή, τις παρατηρήσεις του Μακιαβέλι, οι οποίες παραμένουν επί πεντακόσια χρόνια αναλλοίωτες, όσο αναλλοίωτη παραμένει επί χιλιετίες και η ανθρώπινη ψυχή.

Για το αν η ζωή η ίδια, ιδίως η κοινωνική, είναι σκληρή και ανήθικη, δεν μπορεί, ασφαλώς, να κατηγορηθεί ο Μακιαβέλι. Αντιθέτως, ο ίδιος επιμένει πως είναι αναγκαίο ο Ηγέτης και να είναι και να παραμένει ενάρετος. Επειδή όμως, αν δεν έχει τη δυνατότητα να

απομακρύνεται περιστασιακά από τις αρετές δεν θα παραμείνει για πολύ ηγέτης και τη θέση του θα καταλάβει ένας άλλος, ενδεχομένως καθόλου ενάρετος, για αυτό του συνιστά να μάθει να γίνεται άμα χρειασθεί και λέων και αλεπού. Κι αυτό, επειδή στόχος του Ηγεμόνα δεν είναι να σώσει την ψυχή του, αλλά το κράτος του και την ευημερία των υπηκόων του. Ο Μακιαβέλι θεωρεί πως το να συνδέεις πολιτική και ηθική, αποτελεί είτε ανικανότητα, είτε υποκρισία. Και καταγράφει για τον Ηγέτη, μια δική του, ξεχωριστή από των πολλών ανθρώπων, ηθική. Ποιος από τους επιτυχημένους σύγχρονους του ηγέτες άλλωστε πήγε μπροστά ακολουθώντας την επιταγή του Ουμανισμού της εποχής του; Αντίθετα πήγαν μπροστά όσοι ηγέτες έθεσαν τις ικανότητές τους και την καλή τους τύχη στην υπηρεσία του λαού, όσοι στήριξαν την ελευθερία του ανατέλλοντος εκείνη την εποχή πνευματικά ανεξάρτητου ανθρώπου, προφυλάσσοντας τους θεσμούς και κτυπώντας τη διαφθορά με όποιο μέσο. Το ίδιο συνέβηκε και με τους ηγέτες των τελευταίων πεντακοσίων χρόνων, το ίδιο συμβαίνει και με τους ηγέτες της εποχής μας.

Φαντάζομαι ότι ούτε ο Μακιαβέλι θα είχε αντίρρηση για την εκδοχή του «Ηγεμόνα» του που έχετε στα χέρια σας, αφού δικό του είναι το «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Πόσο μάλλον που η προσέγγιση ενός τόσο πολυσυζητημένου κλασικού κειμένου, όχι κατ' ανάγκη για να το υιοθετήσει κανείς, αποτελεί, ούτως ή άλλως, «άγιο» σκοπό. Από εκεί και πέρα οι εραστές του «τύπου των ήλων», αλλά και των λεπτομερειών της Ιστορίας, δεν έχουν παρά να ανατρέξουν στο αρχικό κείμενο, πολύ προσιτό άλλωστε από τις σχεδόν δέκα ελληνικές μεταφράσεις του μέχρι σήμερα.

Διονύσης Βίτσος

Ο Νικολό Μακιαβέλι προς τον Εκλαμπρότατο Λορέντσο των Μεδίκκων*

Όσοι θέλουν να γίνουν αρεστοί σε έναν Ηγέτη διαλέγουν για να του κάνουν δώρο ό,τι είναι σίγουροι πως θα τον ευχαριστήσει ιδιαίτέρως, όπως άλογα, όπλα, Βαρύτιμα ωραία υφάσματα, κοσμήματα με πολύτιμους λίθους, και πάντα, φυσικά, κάτι αντάξιο της μεγαλοπρέπειάς του ως Ηγέτη.

Επιθυμώντας κι εγώ να λάβω την ευχαρίστηση να σας παρουσιάσω ένα ελάχιστο δείγμα της εκτίμησής μου, σκέφτηκα να σας προσφέρω κάτι. Όμως ανάμεσα στα υπάρχοντά μου δε βρήκα κάτι πολυτιμότερο, αλλά και ικανότερο να εκφράσει την αγάπη μου σε σας, από την εμπειρία μου για το πώς κινούνται και λειτουργούν οι ηγέτες, εμπειρία που απέκτησα όχι μόνο ζώντας για πολλά χρόνια δίπλα τους, αλλά και μελετώντας προσεχτικά ιστορία και αρχαία κείμενα.

Την όποια εμπειρία μου την συγκέντρωσα σε ένα μικρό κειμενάκι το οποίο και στέλνω στην Εκλαμπρότητά Σας.

Ξέρω, Βέβαια, πως το δώρο μου είναι πολύ μικρό για σας, όμως πιστεύω πως θα λάβετε την καλοσύνη να το αποδεχθείτε, αναλογιζόμενος πως δε θα μπορούσα να βρω καλύτερο τρόπο να σας μεταφέρω σε ελάχιστο χρόνο όλα όσα μάθαινα επί πολλά χρόνια, καταβάλλοντας πάρα πολλούς κόπους και αντιμετωπίζοντας πολύ μεγάλους κινδύνους.

Το κείμενό μου δεν το παραγέμισα με ρητορείες, ωραιολογίες, συναισθηματισμούς και όλα αυτά τα στολίδια που οι περισσότεροι συνηθίζουν να βάζουν στα γρα-

πτά τους. Ήθελα, αν υπάρξει κάτι που θα μπορούσε να το κάνει ευχάριστο και χρήσιμο, να είναι η αλήθεια και η πρωτοτυπία των όσων υποστηρίζει.

Καθόλου δε θα ήθελα να θεωρηθώ αλαζόνας εγώ που, άνθρωπος της κατώτερης κοινωνικής τάξεως, τολμώ να μελετήσω και να κωδικοποιήσω κανόνες που θα χρησιμοποιήσουν επιφανείς Ηγέτες, προκειμένου να κυβερνήσουν. Όμως, όπως εκείνοι που σχεδιάζουν τη ρυμοτομία μιας πόλης κατεβαίνουν στις πεδιάδες για να δουν τη διάταξη των βουνοκορφών και ανεβαίνουν στα Βουνά για να δουν τη διάταξη των κάμπων, έτσι ακριβώς, για να καταλάβεις απόλυτα τη φύση ενός λαού, πρέπει να είσαι Ηγέτης του, αλλά και για να καταλάβεις τη φύση του Ηγέτη πρέπει να είσαι άνθρωπος του λαού.

Κάτω από τέτοιο πνεύμα λοιπόν, ας δει η Εκλαμπρότητά Σας αυτό το δωράκι που της στέλνω. Κι αν το διαβάσει με προσοχή, θα υπάρξουν περισσότερες πιθανότητες να ικανοποιηθεί η επιθυμία μου να δω τις τόσες αρετές της πλαισιωμένες από καλοτυχία και μεγαλείο.

Κι αν καμιά φορά η Εκλαμπρότητά Σας από το υψηλό βάθρο της στρέψει το βλέμμα της και κατά τα μέρη μας, θα μάθει πόσο αναξιοπαθώς υπομένω τις μεγάλες και διαρκείς κακοτυχίες μου.

* *Λορέντσο των Μεδίκων (1492-1519): Δούκας του Ουρρπίνο, ετών 21 όταν γράφτηκε αυτό το γράμμα.*

Η κατάκτηση της εξουσίας

Να ξέρεις πως για να αποκτήσεις την εξουσία

Δύο τρόποι ανέκαθεν υπάρχουν:
να την κληρονομήσεις
ή
να την κατακτήσεις.

Δύο μέσα ανέκαθεν υπάρχουν:
τα όπλα τα δικά σου
ή
τα όπλα των άλλων.

Δύο προϋποθέσεις ανέκαθεν υπάρχουν:
η τύχη
ή
η ικανότητα.

Όταν η εξουσία κληρονομείται

Όταν αποκτάς την εξουσία από κληρονομιά, τα πράγματα είναι για σένα ευκολότερα. Υπό δυο όμως προϋποθέσεις:

1. Ότι θα κρατήσεις τα μέσα επιβολής των προκατόχων σου.
2. Ότι θα τα προσαρμόσεις στις νέες περιστάσεις.

Αν είσαι κληρονομικός Ηγέτης, έστω κι αν διαθέτεις απλά και μόνο τις στοιχειώδεις για το ρόλο σου ικανότητες, μην ανησυχείς, μπορείς να διατηρηθείς στην εξουσία για όλη σου τη ζωή. Αλλά και να χάσεις την εξουσία, σου είναι πολύ εύκολο να την αποκτήσεις ξανά.

Ο κληρονομικός Ηγέτης έχει, σε σχέση με εκείνον που έχει μόνος του κατακτήσει την εξουσία, μικρότερη ανάγκη, αλλά και λιγότερους λόγους να είναι σκληρός. Για αυτό και είναι περισσότερο αγαπητός.

Η εξουσία από γενιά σε γενιά δημιουργεί παράδοση, έτσι μετά την πρώτη γενιά οι τάσεις για αμφισβήτησή της αποτελούν παρελθόν. Αλλά και οι αλλαγές είναι για σένα πιο εύκολες, επειδή κι αυτές θεωρούνται φυσικό δικαίωμά σου ως κληρονομικού Ηγέτη.

Να ξέρεις όμως ότι, αν είσαι κληρονομικός Ηγέτης, η κάθε αλλαγή που κάνεις θα αφήνει «αναμονή» για την οικοδόμηση μιας άλλης, που θα την επεκτείνει.

Όταν η εξουσία κατακτιέται

Όταν υπάρχουν πολλοί δήθεν Ηγέτες που σκοτώνονται μεταξύ τους για το ποιος είναι ανώτερος, ικανότερος, δυνατότερος και εξυπνότερος, τότε σίγουρα όλοι τους δεν είναι παρά μετριότητες. Το μόνο που κάνουν είναι να προσφέρουν θέαμα στους υφισταμένους τους.

Και μόνη η εμφάνιση εκείνου που έχει το φυσικό χάρισμα του Ηγέτη είναι ικανή να κάνει τους ανεπαρκείς να παραμερίσουν να περάσει και τους υφισταμένους να υποκλιθούν.

Οι άνθρωποι αλλάζουν Ηγέτη μόνο στην περίπτωση που πιστεύουν ακράδαντα πως με αυτή την αλλαγή θα καλυτερεύσει η ζωή τους.

Όταν οι υφιστάμενοι πιστεύουν πως η αλλαγή του Ηγέτη τους θα καλυτερεύσει τη ζωή τους, είναι ικανοί να τη διεκδικήσουν ακόμα και με τη βία.

Όσοι Ηγέτες κι αν αλλάξουν, οι υφιστάμενοι θα παραμείνουν υφιστάμενοι που, όσες φορές κι αν απογοητευθούν από την αλλαγή του Ηγέτη τους, πάντα θα επιδιώκουν να βελτιώσουν τη ζωή τους αλλάζοντας Ηγέτη.

Το νέο Ηγέτη, εκείνοι που τον ανέδειξαν, σίγουρα θα τον πουν αγάριστο, επειδή, ακόμα κι αν έχει κάθε πρόθεση, δεν υπάρχει περίπτωση να μπορέσει να τους αλλάξει τη ζωή, στο βαθμό και με τον τρόπο που φαντάστηκαν.

Ως νέος Ηγέτης, ακόμα κι αν έχεις το λαό με το μέρος σου, θα μπορέσεις να κυβερνήσεις άνετα μόνο κάτω από δύο προϋποθέσεις:

1. Αν, με το που θα αναλάβεις την εξουσία, αφανίσεις τον προκάτοχο σου και όλους όσους τον περιέβαλαν αμέσως.
2. Αν κρατήσεις ανέπαφα όλα τα μέσα με τα οποία ο προκάτοχός σου επέβαλε την εξουσία του.

Ο νέος Ηγέτης, στην περίπτωση που δεν έχει το λαό με το μέρος του, τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα. Για να κυβερνήσει χρειάζεται μεγάλη τύχη και επιδεξιότητα. Και κυρίως να παρακολουθεί τους υφισταμένους του άγρυπνα προκειμένου να αντιλαμβάνεται τις ανταρσίες τους στη στιγμή της γέννησής τους και να τις καταπνίγει αμέσως, πριν προλάβουν να φουντώσουν.

Μη διστάζεις, στους υφισταμένους σου αρέσει να σε βλέπουν να παρακολουθείς τις κινήσεις τους. Έτσι, αν είναι πειθαρχικοί, σε αγαπούν περισσότερο και, αν δεν έχουν διάθεση να υπακούσουν, σε φοβούνται.

Πρέπει τους εχθρούς σου να τους εξουδετερώνεις ολοκληρωτικά. Αν τους προκαλέσεις μονάχα μικροζημιές, σίγουρα θα ανακάμψουν και, τότε, σίγουρα θα σε εκδικηθούν. Το χτύπημα πρέπει είναι τόσο ισχυρό ώστε ποτέ να μη μπορέσουν να ξανασηκώσουν κεφάλι. Έτσι, δε θα κινδυνεύσεις ποτέ από την εκδίκησή τους.

Αν προσπαθήσεις να κατακτήσεις την εξουσία, θα σου προσκολληθούν ως συμπαραστάτες όλοι οι ασήμαντοι που φθονούν το μέχρι τότε Ηγέτη. Πρόσεξε να μην αποκτήσουν κύρος και δύναμη, γιατί αλλιώς, τελικά αυτοί θα γίνουν οι κύριοι της κατάστασης κι όχι εσύ.

Η επιθυμία της εξουσίας, είναι κάτι πολύ φυσικό κι ανθρώπινο. Μόνο που στην αναγνωρίζουν ως τέτοιο, μόνο αν τελικά καταφέρεις να την κερδίσεις, αλλιώς τιμωρείσαι αμείλικτα ως στασιαστής.

Δεν πρέπει να αφήνεις να χρονίζει ένα πρόβλημα προκειμένου να αποφύγεις έναν πόλεμο, γιατί, έτσι, ούτε τον πόλεμο τελικά θα αποφύγεις και το πρόβλημα θα σε έχει αποδυναμώσει μέχρι να φτάσει η ώρα που θα ξεκινηήσει ο πόλεμος.

Εκείνος που στηρίζει την αναρρίχηση ενός επίδοξου Ηγέτη, εργάζεται για την αυτοκαταστροφή του. Επειδή η δύναμη, που από αυτήν του την προσπάθεια αποκτά, αρχίζει να μοιάζει ύποπτη, ακόμη και για εκείνον τον οποίο βοήθησε κι έγινε Ηγέτης.

Τα δύο είδη της διοίκησης

Έχουμε δύο ειδών διοίκηση:

1. Με ένα κέντρο εξουσίας, τον Ηγέτη, και τους άλλους, όλους υποτελείς, όπως στην ιστορία διοικούσε ο Τούρκος σουλτάνος.
2. Με πολλά κέντρα εξουσίας και τον Ηγέτη συντονιστή, όπως στην ιστορία διοικούσε ο Γάλλος βασιλιάς με τους πολλούς ευγενείς.

Η διοίκηση με ένα κέντρο εξουσίας, τον ισχυρό Ηγέτη, είναι δύσκολο να καταλυθεί, άπαξ όμως και καταλυθεί, είναι πολύ εύκολο να κρατηθεί από αυτόν που την κατέλυσε, αφού, καταλυόμενου του Ηγέτη και μετά τον αφανισμό του περιγύρου του, δε θα υπάρξει άλλη αντίσταση.

Η διοίκηση με πολλά κέντρα εξουσίας είναι μεν εύκολο να καταλυθεί, αφού κάποια από τα κέντρα εξουσίας είναι εύκολο να διαφθαρούν, αλλά πολύ δύσκολο να κρατηθεί από αυτόν που την κατέλυσε, επειδή, αφενός ό,τι και να γίνει, τα περισσότερα από τα κέντρα εξουσίας θα παραμείνουν ισχυρά, αφού η εξουσία τους θεωρείται κατά κάποιον τρόπο «φυσική» και, αφετέρου, τα διαβρωμένα κέντρα εξουσίας ο λαός δεν τα ακολουθεί.

Η σημασία της ικανότητας του ηγέτη

Οι περισσότεροι άνθρωποι συνηθίζουν να μιμούνται τις πράξεις των επιτυχημένων και να επιδιώκουν να τους μοιάσουν. Εννοείται ότι οι πράξεις τους πολύ λίγο μοιάζουν με εκείνες των προτύπων τους, για τον απλούστατο λόγο ότι η ικανότητά τους δεν έχει καμιά σχέση με την ικανότητα εκείνων.

Ο άνθρωπος που δε διαθέτει και τόσο σπουδαίες εκ φύσεως ικανότητες, θα πρέπει να διαλέγει ως πρότυπα τους άνδρες που αναδείχθηκαν σπουδαίοι, γιατί, παρότι δε θα μπορέσει ποτέ να τους φτάσει, τουλάχιστον θα πάρει κάτι από τη μυρωδιά τους.

Οι ικανοί τοξότες, σαν δουν πως ο στόχος τους είναι πολύ μακρινός, κι έχοντας επίγνωση μέχρι πού μπορεί να φτάσει το Βέλος τους, στοχεύουν πολύ ψηλότερα από το σημείο όπου βρίσκεται το σημάδι που πραγματικά θέλουν να πετύχουν, γιατί ξέρουν ότι μόνο με τη βοήθεια ενός πιο ψηλού στόχου μπορούν να αυξήσουν τις πιθανότητες να πετύχουν την αρχική τους επιδίωξη.

Για να γίνει κανείς Ηγέτης πρέπει:

να διαθέτει ικανότητα

ή

να διαθέτει τύχη.

Ο Ηγέτης όμως που θα μείνει στην εξουσία περισσότερο, είναι εκείνος που θα στηριχθεί λιγότερο στην τύχη του.

Οι μεγάλοι Ηγέτες δεν περίμεναν τη δεύτερη εύνοια της τύχης τους, εκμεταλλεύτηκαν την αρχική.

Δεν αρκεί να αδράξει Ηγέτης την ευκαιρία που του έστειλε η τύχη. Πρέπει και να τη διαμορφώσει. Αν δε διαθέτει την ικανότητα να χειρισθεί σωστά το υλικό που του προσφέρει η καλή του τύχη, η ευκαιρία πάει χαμένη.

Όσοι γίνονται Ηγέτες βασιζονται κυρίως στις ικανότητές τους, κατακτούν την εξουσία με λίγο κόπο, αλλά χρειάζονται πάρα πολύ κόπο για να τη διατηρήσουν.

Με έναν τρόπο διατηρείται η εξουσία: με τη σωστή διαχείρισή της.

Πιο δύσκολο και πιο επικίνδυνο πράγμα δεν υπάρχει από το να αλλάξεις τους θεσμούς της εξουσίας που μόλις απέκτησες.

Με το που θα πας να αλλάξεις τους θεσμούς, θα κάνεις εχθρούς τους πάντες. Όχι μόνο εκείνους που τους συμφέρουν οι παλιοί θεσμοί, αλλά κι εκείνους που θα ωφεληθούν από τους νέους, αφού δεν πρόκειται να σε στηρίξουν, παρά μόνο όταν βεβαιωθούν πως οι νέοι θεσμοί τελικά επικράτησαν. Στην καλύτερη περίπτωση οι πρώτοι θα σε πολεμάνε με λύσσα, ενώ οι δεύτεροι θα σε υποστηρίζουν χλιαρά.

Μπορείς να αλλάξεις τους θεσμούς ή με την πειθώ ή με τη βία. Η ιστορία δείχνει πως όσοι εφάρμοσαν τον πρώτο τρόπο και κακό τέλος είχαν και τους θεσμούς δεν άλλαξαν, ενώ όσοι χρησιμοποίησαν το δεύτερο, και δεν κινδύνεψαν και είχαν αποτέλεσμα.

Οι λαοί δεν έχουν σταθερά ιδανικά. Πιο εύκολα πείθονται από ένα δημαγωγό, παρά κρατάνε σταθερά τα πιστεύω τους.

Μόλις ο λαός αρχίζει να χάνει την πίστη του σε σένα, να του τη διατηρήσεις με τη Βία. Αλλιώς, όταν ο λαός αρχίσει να μη σε πιστεύει πια, κινδυνεύεις να πέσεις και να τσακιστείς στους ίδιους τους θεσμούς που ο ίδιος θεσμοθέτησες.

Η κακή χρήση της βίας γίνεται, είτε από δειλία του Ηγέτη είτε από ανικανότητα να διοικήσει.

Η καλή χρήση της βίας τις περισσότερες φορές αποδίδει για όλους, ενώ η κακή χρήση της οδηγεί στο να χάσει ο Ηγέτης την εξουσία.

Όταν ο Ηγέτης κάνει τις ωμότητες στην αρχή και όλες μαζί, στη συνέχεια οι πράξεις του φαίνονται ως ευεργεσίες και σταδιακά δημιουργείται κλίμα ασφάλειας στους εξουσιαζόμενους. Στην αντίθετη περίπτωση, κρατά συνέχεια στο χέρι το μαχαίρι και δεν μπορεί να στηριχθεί στους εξουσιαζόμενους, επειδή από φόβο δεν μπορούν κι εκείνοι να τον εμπιστευθούν.

Οι ωμότητες πρέπει να γίνονται όλες μαζί ώστε η γεύση τους να διαρκεί όσο γίνεται λιγότερο, ενώ οι ευεργεσίες πρέπει να γίνονται σταδιακά ώστε η γεύση τους να διαρκεί περισσότερο.

Την ευεργεσία ο Ηγέτης πρέπει να την κάνει σε ανύποπτο χρόνο κι όχι όταν είναι αναγκασμένος από τις περιστάσεις, επειδή στη δεύτερη περίπτωση μόνο τον ίδιο τον Ηγέτη δε θα ωφελήσει, γιατί τότε όλοι θα πιστέψουν πως την έκανε επειδή ήταν αναγκασμένος να την κάνει και έτσι κανείς δε θα του χρωστά ευγνωμοσύνη.

Η πολιτική της ηγεσίας

Μπορεί κάποιος να γίνει Ηγέτης, επειδή του χαρίστηκε η εξουσία του από την εύνοια κάποιων ισχυρών.

Όταν ο Ηγέτης καταλάβει την εξουσία, όχι επειδή είναι εκ φύσεως άξιος να την κατακτήσει, ούτε επειδή τον ευνόησε η τύχη, αλλά από πονηριά συνοδευόμενη από τύχη, τότε μιλάμε για Δημοκρατική Διακυβέρνηση.

Προϋπόθεση της Δημοκρατικής Διακυβέρνησης είναι τον Ηγέτη να τον θέλουν ή ο λαός ή οι ισχυροί της κοινωνίας.

Σε κάθε κοινωνία οι διαθέσεις λαού και ισχυρών είναι μεταξύ τους αντίθετες. Ο λαός λαχταράει να μην κυβερνιέται, ούτε να καταπιέζεται από τους ισχυρούς, ενώ οι ισχυροί λαχταράνε να κυβερνούν και να καταπιέζουν τον λαό.

Από τη μόνιμη σύγκρουση των διαφορετικών κοινωνικών διαθέσεων λαού και ισχυρών τρία είναι τα πιθανά αποτελέσματα: Η Απολυταρχία, η Δημοκρατία και η Ασυδοσία.

Το αν ο Ηγέτης αναδειχθεί από το λαό ή από τους ισχυρούς εξαρτάται από το ποιος από τους δυο κερδίζει κάθε φορά την ευκαιρία.

Όταν οι ισχυροί δουν πως δεν αντέχουν να αντιταχθούν στο λαό, σφραδίζουν κύρος σε έναν δικό τους και με τις ευλογίες του λαού τον κάνουν Ηγέτη, ώστε κάτω από τη σκιά του να κάνουν τις δουλειές τους.

Όταν ο λαός δει πως δεν μπορεί να αντισταθεί στους

ισχυρούς, σωφρεύει κύρος σε έναν δικό του και με την ανοχή των ισχυρών τον κάνει Ηγεμόνα, πιστεύοντας πως είναι καλύτερα να διαφεντεύεται από εκείνον παρά από τους ισχυρούς.

Όποιος ανεβαίνει στην ηγεσία με τη Βοήθεια των ισχυρών, είναι πιο ευάλωτος από εκείνον που ανεβαίνει από την εύνοια του λαού, επειδή ο πρώτος έχει να δώσει λογαριασμό σε πολλούς που μάλιστα περνιούνται για ίσοι του, ενώ στο λαό δεν έχει στην πραγματικότητα την υποχρέωση να δώσει λογαριασμό κανείς Ηγέτης.

Όποιος ανεβαίνει στην ηγεσία από την εύνοια του λαού, μπορεί και την κρατά για πολύ, επειδή παίρνει τις αποφάσεις μόνος του και γύρω του δε βρίσκεται κανένας -ή βρίσκονται ελάχιστοι- που να αμφισβητεί πραγματικά την αξία και τις επιλογές του.

Δεν είναι δυνατόν να ικανοποιήσεις τους ισχυρούς χωρίς να βλάψεις το λαό, ενώ αντίθετα μπορείς κάλλιστα να ικανοποιήσεις το λαό χωρίς να βλάψεις του ισχυρούς. Αυτό συμβαίνει, επειδή ο σκοπός του λαού είναι πιο αγνός από εκείνον των ισχυρών και το μόνο που θέλει είναι να έχει την αίσθηση πως δεν καταπιέζεται.

Το χειρότερο που μπορεί να κάνει ένας λαός στον Ηγεμόνα του, είναι να τον εγκαταλείψει. Όμως οι ισχυροί υποστηρικτές όχι μόνο θα τον εγκαταλείψουν σίγουρα, αλλά, σαν πονηροί που είναι, θα εξαντλήσουν πριν ό,τι έχουν να ωφεληθούν από αυτόν, έστω κι αν χρειασθεί να τον εξοντώσουν.

Είναι πάρα πολύ δύσκολο να κολακεύει ένας Ηγεμόνας το λαό, παρότι δεν μπορεί να σταθεί ούτε μια στιγμή χωρίς το λαό δίπλα του. Τους ισχυρούς όμως είναι πολύ

εύκολο να τους κολακεύει, αρκεί να τους δίνει και να τους παίρνει προνόμια και τιμές κατά τα κέφια του.

Ο Ηγέτης πρέπει να αντιμετωπίσει τους ισχυρούς, έχοντας ως κριτήριο το αν συμπεριφέρονται με τρόπο τέτοιο ώστε με τη στάση τους να δένονται ή όχι ολότελα με τη δική του τύχη.

Όσοι από τους ισχυρούς δένουν την τύχη τους με την τύχη του Ηγέτη, πρέπει ο τελευταίος να τους τιμά και να τους αγαπά, αρκεί να μη ζητάνε υπερβολικές ανταποδόσεις.

Όσοι από τους ισχυρούς δε δένουν την τύχη τους με την τύχη του Ηγέτη, χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Στη πρώτη είναι εκείνοι που το κάνουν από φυσική ανανδρία ή λιποψυχία. Θα πρέπει ο Ηγέτης να είναι σίγουρος ότι αυτοί οι άνθρωποι θα τον δοξάζουν στις καλές του μέρες και θα τον αγνοήσουν στις κακές του. Εν τούτοις μπορεί, όχι μόνο πού και πού να τους εμπιστευτεί αλλά και να τους ζητά και καμιά συμβουλή. Στη δεύτερη είναι εκείνοι που το κάνουν, επειδή έχουν μεγάλη ιδέα για τον εαυτό τους, δηλαδή αυτοί που πρέπει να φοβάται και από τους οποίους σε κάθε περίπτωση πρέπει να φυλάγεται. Στις δύσκολες ώρες αυτοί είναι εκείνοι που θα τον σπρώξουν πρώτοι για να τον κάνουν να κατακυλήσει παρακάτω.

Ιδίως όταν ένας Ηγέτης αναδειχθεί από τους ισχυρούς θα πρέπει αμέσως να φροντίσει να κάνει και το λαό φίλο του. Αρκεί να καταφέρει να τον πείσει πως τον φροντίζει και να του δημιουργήσει την αίσθηση της ελευθερίας.

Οι άνθρωποι συνηθίζουν να νιώθουν ιδιαίτερα υποχρεωμένοι όταν βλέπουν καλό από κάποιον για τον οποίο ήταν σίγουροι πως θα δουν κακό. Για αυτό ο λαός αγκα-

λιάζει περισσότερο τον Ηγέτη που ανέδειξαν οι ισχυροί, αν ο Ηγέτης καταφέρει γίνει αρεστός παρά εκείνον που οι ίδιοι εξέλεξαν.

Όταν ο Ηγεμόνας δεν έχει φίλο το λαό, δεν έχει φάρμακο στη δύσκολη ώρα. Συνταγή όμως με την οποία ο λαός πιάνεται φίλος δεν υπάρχει. Πρέπει ο Ηγέτης να ενεργεί κατά περίπτωση.

Δεν υπάρχει πιο ηλίθια παροιμία από εκείνη που λέει «Όποιος κτίζει θεμέλια στο λαό, στην άμμο κτίζει». Όμως, για να στηρίξει ο λαός έναν Ηγέτη θα πρέπει να τον βλέπει ως άντρα με καρδιά, που δεν σκιάζεται τις αναποδιές. Επιπλέον, ο ίδιος ο Ηγέτης πρέπει με τις διαταγές του να ξέρει να κρατά ψηλά το φρόνημα του λαού. Ένας τέτοιος ηγέτης ποτέ δε θα βρεθεί προδομένος από το λαό του.

Το σημείο που οι Ηγέτες παραπατάνε είναι όταν πάνε να μεταπηδήσουν από τη φωτισμένη διοίκηση στην απολυταρχία.

Ο Ηγέτης κυβερνά, είτε ελέγχοντας στη διοίκηση τα πάντα μόνος του είτε ορίζοντας εκπροσώπους του. Στη δεύτερη περίπτωση η θέση του αποδυναμώνεται, επειδή η εξουσία του εξαρτιέται σχεδόν εξ ολοκλήρου από την καλή θέληση των εκπροσώπων του, οι οποίοι συνήθως στις αναποδιές ή τον εγκαταλείπουν ή του αρπάζουν την εξουσία.

Στην περίπτωση που οι εκπρόσωποι θελήσουν πάνω στην αναμπουμπούλα να αρπάζουν την εξουσία από τον Ηγέτη, ο τελευταίος δεν μπορεί να αντιδράσει εύκολα, επειδή οι υπήκοοι, έχοντας συνηθίσει να παίρνουν εντολές από αυτούς, δεν υπακούουν σε εκείνον.

Σε αμφίβολους καιρούς ο Ηγέτης πάντα περιστοιχίζεται από ανθρώπους αμφίβολης εμπιστοσύνης.

Στους ήσυχους καιρούς όλοι τρέχουν, όλοι τάζουν και όλοι λένε πως πεθαίνουν για χάρη του Ηγεμόνα. Όταν όμως ο κίνδυνος πλησιάζει κι ο Ηγέτης τους χρειασθεί, τότε βρίσκει κοντά του ελάχιστους.

Την εμπειρία της προδοσίας από τους πολύ έμπιστους του, ο Ηγέτης την περνά μονάχα μια φορά.

Ο γνωστικός Ηγέτης συνδέεται με τους κάτω από αυτόν με σχέσεις αμοιβαίας στήριξης. Έτσι, τους έχει όλους πιστούς.

Πως πρέπει να μετριέται η δύναμη του ηγέτη

Η δύναμη του Ηγέτη μετριέται από το αν στην ανάγκη, μπορεί να στηριχθεί στις δικές του μόνο δυνάμεις ή του είναι απαραίτητο να προσφύγει στην υποστήριξη άλλων.

Είναι πολύ δύσκολο να βλάψει κάποιος έναν Ηγέτη που κάνει καλά τη δουλειά του κι επιπλέον έχει την αναγνώριση και την αγάπη των διοικουμένων από αυτόν, επειδή τους έχει εξασφαλίσει ευημερία και ασφάλεια.

Οι διοικούμενοι μισούν την ανασφάλεια.

Όταν ένας Ηγέτης είναι ικανός και χαίρει της εκτιμήσεως των διοικουμένων του, πρέπει να φροντίζει να το ξέρουν όλοι οι εχθροί του, επειδή τότε κανείς δε θα τολμήσει να σκεφτεί να του κάνει κακό, επειδή θα ξέρει πως, αν του επιτεθεί θα σπάσει τα μούτρα του.

Η φύση των ανθρώπων είναι τέτοια ώστε να αισθάνονται υποχρεωμένοι να προσφέρουν ευεργετήματα προς τον Ηγέτη που παραδέχονται κι αγαπούν. Έτσι, αν ο Ηγέτης δεχθεί επίθεση, θα πρέπει να ζητήσει τη βοήθεια των διοικουμένων κι εκείνοι, όσο η καρδιά τους είναι ζεστή από την επιθυμία να τον υπερασπισθούν, δε θα υπολογίσουν τις προσωπικές ζημιές που πρέπει να υποστούν για αυτό. Κι όταν πια ο εχθρός θα έχει τραπεί σε φυγή και η καρδιά τους θα έχει παγώσει από την καταστροφή που τους προκάλεσε η επίθεση του, όχι μόνο δε θα καταλογίσουν τις προσωπικές τους ζημιές στον Ηγέτη, αλλά αντιθέτως, το ότι μπόρεσαν να του φανούν χρήσιμοι, θα τους δέσει πιο πολύ με τον Ηγέτη τους.

Οι ηγέτες του εκκλησιαστικού κατεστημένου

Από όλα τα παραπάνω εξαιρούνται οι Ηγέτες της Εκκλησίας, επειδή, ούτε στην αξιοσύνη στηρίζονται ούτε στην τύχη, αλλά στους προαιώνιους θεσμούς της θρησκείας, οι οποίοι είναι τόσο ισχυροί και είναι τέτοιας φύσης που κρατούν τους Ηγέτες και την εξουσία τους ακλόνητους, με οποιονδήποτε τρόπο κι αν αυτοί ασκούν την εξουσία.

Οι εκκλησιαστικοί Ηγέτες έχουν κράτη που δε χρειάζονται να τα υπερασπίζονται, υπηκόους που δε χρειάζεται να κυβερνήσουν, και εξουσίες που κανείς δε διεκδικεί. Κανείς από τους υπηκόους, όπως και να τους φέρονται οι Ηγέτες τους, δε σκέφτεται καν να ξεφύγει από την εξουσία τους.

Μόνο οι θρησκευτικοί Ηγέτες είναι ασφαλείς κι ευτυχείς.

Ο ηγέτης και οι έμψυχες δυνάμεις του

Ένας Ηγέτης πρέπει να έχει γερά θεμέλια, διαφορετικά θα καταστραφεί.

Όχι μόνο ένας αρχηγός κράτους, αλλά και κάθε Ηγέτης πρέπει να έχει ως βασικά του θεμέλια τους νόμους και το στρατό.

Τα στρατεύματα ενός Ηγέτη μπορεί να είναι είτε δικά του είτε μισθοφορικά, είτε δανεισμένα από άλλον Ηγέτη είτε μικτά.

Τα μισθοφορικά και τα δανεικά στρατεύματα είναι άχρηστα κι επικίνδυνα. Η καταστροφή του Ηγέτη στην περίπτωση αυτή αναβάλλεται όσο αναβάλλεται η επίθεση του εχθρού.

Στην ειρήνη λεηλατούν τον Ηγέτη οι μισθοφόροι του, ενώ στον πόλεμο οι εχθροί του.

Ποτέ ένας μισθός μισθοφόρου δεν είναι ικανός να τον κάνει να πεθάνει για τον Ηγέτη που τον πληρώνει.

Ο μισθοφόρος στρατιώτης είναι στρατιώτης του Ηγέτη όσο ο τελευταίος δεν κάνει πόλεμο. Με το που θα ξεκινήσει ο πόλεμος, θα το βάλει τα πόδια.

Εστω κι αν οι μισθοφόροι στρατηγού του Ηγέτη είναι ικανοί, εκείνος δεν μπορεί να τους έχει εμπιστοσύνη, επειδή το μόνο που τους ενδιαφέρει, είναι η αύξηση της δύναμης τους, είτε πιέζοντας τον ίδιο τον Ηγέτη είτε άλλους. Αν δεν είναι ικανοί, θα κάνουν πάλι τα ίδια ακριβώς.

Το αξίωμα του στρατηγού θα πρέπει να το αναλαμβάνει

ο ίδιος ο Ηγέτης. Αν όμως επιμένει να έχει μισθοφόρο στρατηγό, αν μεν του Βγει ανίκανος, πρέπει να τον αλλάξει αμέσως, αν δε του Βγει ικανός, πρέπει να τον δεσμεύσει με νόμους ώστε η εξουσία του να μην ξεπεράσει τα όρια.

Οι κατηγορίες των δυνάμεων ενός ηγέτη

Ένας Ηγέτης πρέπει να θεωρεί ως πραγματικά δικούς του ανθρώπους εκείνους όσων οι ζωές είναι άμεσα εξαρτημένες, ψυχικά και υλικά, από τον ίδιο. Οι υπόλοιποι λειτουργούν είτε ως κοινοί μισθοφόροι είτε ως Βοήθεια, δανεισμένη από άλλους Ηγέτες με τους οποίους συνεργάζεται.

Η δανεική από άλλους Ηγέτες δύναμη του Ηγέτη είναι για αυτόν απολύτως επιζήμια. Αν με τη Βοήθεια τους ηττηθεί, αυτός και μόνο είναι ο κατεστραμμένος, αν νικήσει, γίνεται δέσμιος εκείνου που τον Βοήθησε.

Η υποδούλωση της Ελλάδας στους Τούρκους ξεκίνησε όταν ο αυτοκράτορας της Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννης ΣΤ' ο Κατακουζηνός προσκάλεσε τον Οθωμανό σουλτάνο με 10.000 στρατιώτες για να πολεμήσει εναντίον των Παλαιολόγων. Οι στρατιώτες εκείνοι ήταν οι πρώτοι Τούρκοι που εγκαταστάθηκαν σε ελληνικό έδαφος.

Από τις δανεικές από άλλον Ηγέτη δυνάμεις προτιμότερες είναι οι μισθοφορικές. Στην πρώτη περίπτωση ο Ηγέτης κινδυνεύει από το δυναμισμό τους, στη δεύτερη από την οκνηρία τους.

Τα όπλα, που κάποιος άλλος Ηγέτης σου δανείζει ή γλιτρούν από πάνω σου, ή σε Βαραίνουν ή σε σφίγγουν.

Η μεγαλύτερη δύναμη του Ηγέτη είναι να αναγνωρίζει τα κακά με το που γεννιούνται. Αλλά αυτό είναι φυσικό χάρισμα λίγων ανθρώπων.

Ο ετοιμοπόλεμος ηγέτης

Εκείνο που οι άλλοι προσδοκούν από έναν Ηγέτη είναι να μην ασχολείται με τίποτα άλλο παρά μόνο με το να τους υπερασπίζεται και να αναζητά τρόπους για να τους βελτιώσει τη ζωή.

Όσοι Ηγέτες έχουν στο μυαλό τους πιο πολύ τις απολαύσεις από τη στρατηγική, την οργάνωση και τη μάχη, γρήγορα χάνουν την εξουσία τους.

Όποιον Ηγέτη δεν ξέρει από στρατηγική, οργάνωση και μάχη, ούτε τον εμπιστεύονται ούτε τον τιμούν.

Ακόμα και στις περιόδους που όλα πάνε καλά, ο Ηγέτης πρέπει να προετοιμάζεται για τη μάχη.

Η προετοιμασία του Ηγέτη για τη μάχη γίνεται και με τα έργα και με τη σκέψη.

Ο Ηγέτης πρέπει να ασκεί τη σκέψη του, μελετώντας την Ιστορία και τις πράξεις των εξαιρετών Ηγετών. Να εξετάζει τις αιτίες της νίκης ή της ήττας τους ώστε να μπορεί να διακρίνει τι πρέπει να αποφεύγει και σε τι πρέπει να τους μιμηθεί.

Γιατί επαινείται και γιατί επικρίνεται ο ηγέτης

Πολλοί είναι εκείνοι που χιτίζουνε με το νου τους δημοκρατίες και χρηστές ηγεμονίες, τις οποίες ούτε ποτέ κανένας είδε ούτε κι έμαθε αν υπάρχουνε στ' αλήθεια.

Το πώς ζούμε, βρίσκεται πολύ μακριά από το πώς θα έπρεπε να ζούμε.

Όποιος αγνοεί την πραγματικότητα και θέλει να τη βλέπει εξιδανικευμένη, προετοιμάζει με σιγουριά την προσωπική του καταστροφή.

Όποιος συμπεριφέρεται με καλοσύνη σε μια κοινωνία με τόσους, που είναι κάθε άλλο παρά καλοί, είναι φυσικό να καταστραφεί.

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να μάθεις ως Ηγέτης, είναι τον τρόπο να μην είσαι καλός. Και αυτή σου τη γνώση να την χρησιμοποιείς ή όχι, κατά τις περιστάσεις.

Για να γίνεις καλός Ηγέτης, να αποβάλεις την εικόνα που δίνουν για τον καλό Ηγέτη τα παραμύθια, και να βάλεις στο νου σου ό,τι αποτελεί αλήθεια και πραγματικότητα.

Κάθε άνθρωπος, ιδίως οι Ηγέτες, που στέκεται ψηλά στην κοινωνία, σχολιάζεται από τους άλλους τόσο για τα θετικά όσο και για τα αρνητικά της προσωπικότητάς του. Άλλος για μίξερς κι άλλος για ανοιχτοχέρης, άλλος για άρπαγας κι άλλος για σπλαχνικός, άλλος για πιστός κι άλλος για άφιλος, άλλος για γενναίος κι άλλος για δειλός, άλλος για καταδεκτικός κι άλλος για ψηλο-

μύτης, άλλος για ακόλαστος κι άλλος για ανέραστος, άλλος για ντόμπρος κι άλλος για μπαμπέσης, άλλος για ισχυρογνώμων κι άλλος για καλόβολος, άλλος για θεοσεβούμενος κι άλλος για άπιστος.

Ο καθένας πιστεύει πως ο Ηγέτης θα έπρεπε ως προσωπικότητα να κοσμεείται μόνο με θετικά. Όμως δεν μπορεί να έχει μόνο καλά, όχι μόνο επειδή είναι κι αυτός άνθρωπος, αλλά και επειδή δε θα μπορούσε να σταθεί ως Ηγέτης μόνο με θετικά στοιχεία στο χαρακτήρα του.

Τον Ηγέτη δεν πρέπει να τον νοιάζει η γνώμη που έχουν οι άλλοι για τον χαρακτήρα του. Το μόνο μέλημά του πρέπει να είναι το να αναδεικνύει τα καλά και τα κακά στοιχεία της προσωπικότητάς του, που τον βοηθούν στο να ασκεί την εξουσία του.

Υπάρχουν αρετές που, αν τις ακολουθήσει, ο Ηγέτης πέφτει αργά ή γρήγορα στο λάκκο, και ελαττώματα, πάνω στα οποία μπορεί να βασιίσει την ευτυχία τη δική του και των υπηκόων του.

Περί γενναιοδωρίας και φειδούς

Το να είσαι γενναιοδωρος Ηγέτης σε κάνει αγαπητό. Το να συμπεριφέρεσαι όμως με τέτοιο τρόπο ώστε να σε νομίσουν για γενναιοδωρο, είναι πολύ Βλαβερό για σένα.

Στις μέρες μας προκοπή είδαν οι Ηγέτες που δεν υπήρξαν γενναιοδωροι, οι υπόλοιποι έχουν σβήσει. Όσο χρησιμοποιείς τη γενναιοδωρία τόσο χάνεις τη δυνατότητα να τη χρησιμοποιήσεις.

Ως Ηγεμόνας θα πρέπει να αδιαφορείς αν σε πουν ή όχι γενναιοδωρο.

Αν είσαι γενναιοδωρος από τα δικά σου ή αρπάζοντας από τους υφισταμένους σου, είσαι καταδικασμένος. Αν μπορείς και είσαι γενναιοδωρος αρπάζοντας από τρίτους, τότε μπορείς να είσαι όσο γενναιοδωρος θέλεις.

Είναι καλύτερο ο ηγέτης να προκαλεί αγάπη ή φόβο;

Ο Ηγέτης πρέπει να φροντίζει να θεωρείται φιλεύσπλαχνος κι όχι σκληρός. Εντούτοις, θέλει μεγάλη προσοχή για να μη χρησιμοποιεί την ευσπλαχνία του με λάθος τρόπο.

Θα πρέπει ο Ηγέτης να αδιαφορεί αν τον πουν σκληρό στην περίπτωση που κρίνει τη σκληρότητα απαραίτητη για να κρατηθούν οι εξουσιαζόμενοι ενωμένοι και πιστοί σε αυτόν. Οι ταραχές και το χάος βλάπτουν συνήθως το σύνολο των εξουσιαζόμενων, ενώ, αν πέσουν μερικά κεφάλια, βλάπτονται μόνο μεμονωμένα άτομα, οι αποκεφαλισμένοι.

Αν σαν Ηγέτη δεν μπορούν να σε σεβαστούν, θα πρέπει απαραίτητα να σε φοβηθούν. Το καλύτερο όμως από όλα είναι να σε αγαπούν.

Ποτέ μη στηρίζεσαι σε λόγια αγάπης. Οι άνθρωποι είναι αχάριστοι, ευμετάβλητοι, ψεύτες, υποκριτές, φυγάδες μπροστά στον κίνδυνο, άπληστοι για το κέρδος. Όσο τους κάνεις καλό είναι δικοί σου, σου προσφέρουν το αίμα τους, τα υπάρχοντά τους, τη ζωή και τα παιδιά τους. Όταν όμως ο κίνδυνος γίνει ορατός, όλα αυτά αλλάζουν και συνήθως το βάζουν στα πόδια.

Ο Ηγεμόνας που βασιζεται σε λόγια αγάπης καταστρέφεται, επειδή οι φίλιες, που αποκτιούνται με χρήματα κι όχι με το μεγαλείο και την ευγένεια της ψυχής, δεν είναι και τόσο χρήσιμες, αφού, όταν τις χρειάζεσαι, δεν μπορεί να τις χρησιμοποιήσεις.

Οι άνθρωποι βλάπτουν ευκολότερα κάποιον που τους είναι αγαπητός από κάποιον που τους προκαλεί το φόβο.

Οι άνθρωποι αγαπούν αν οι ίδιοι το θέλουν, αλλά φοβούνται αν το θέλει ο Ηγέτης τους.

Επειδή οι άνθρωποι είναι φύσεις μοχθηρές, κάθε δεσμός αγάπης σπάει συνήθως μπροστά στο πρώτο προσωπικό συμφέρον.

Επειδή οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως δειλοί, ο φόβος της τιμωρίας τους κάνει να συγκρατιούνται και να μη σε εγκαταλείπουν ποτέ.

Ο Ηγεμόνας, αν δεν μπορεί να κερδίσει τη αγάπη των εξουσιαζόμενων, πρέπει να προκαλέσει το φόβο, αλλά με τρόπο που να αποφύγει το μίσος. Αυτό θα το πετύχει όταν δεν τους θίγει προσωπικά και περιουσιακά, αν υπάρχει πάντα κατάλληλη δικαιολογία και φανερή αφορμή για να πάρει ένα κεφάλι.

Οι άνθρωποι σου συγχωρούν πιο εύκολα τη δολοφονία του πατέρα τους παρά την αρπαγή της πατρικής κληρονομιάς.

Ο Ηγέτης πρέπει να κατέχει καλύτερα τον τρόπο να μη σφάλει παρά τον τρόπο να διορθώνει τα σφάλματά του.

Πως πρέπει να τηρεί ο ηγέτης τις υποσχέσεις του

Όσο κι αν είναι αζιέπαινο σε έναν Ηγέτη να τηρεί τις αποφάσεις του και να ζει με ακεραιότητα και χωρίς πονηριά, η πείρα έχει δείξει ότι οι πραγματικά φωτισμένοι Ηγέτες επέδειξαν ευελιξία στον τρόπο εφαρμογής των αποφάσεών τους και ότι χρησιμοποίησαν την πονηριά τους για να γυρίσουν τα κολλημένα μυαλά των άλλων.

Ο Ηγέτης πρέπει να ξέρει πως υπάρχουν δύο τρόποι επιβολής: Ο νόμος και η βία. Ο πρώτος ταιριάζει στους ανθρώπους, η δεύτερη στα κτήνη. Πολλές φορές όμως, επειδή δεν επαρκεί ο πρώτος, προσφεύγουμε στη δεύτερη.

Είναι απαραίτητο στον Ηγέτη να ξέρει να παίζει καλά και το ρόλο του ανθρώπου και το ρόλο του κτήνους. Αυτό καλύτερα από όλους το είπαν οι αρχαίοι Έλληνες. Για αυτό γράψανε ότι τον Αχιλλέα, αλλά και πολλούς άλλους αρχαίους ηγεμόνες τους δώσανε για ανατροφή και διδασκαλία στον κένταυρο Χείρωνα, που ήταν μισός άνθρωπος και μισός κτήνος.

Το ότι είχε ο Αχιλλέας δάσκαλο κάποιον που ήταν μισός αγρίμι και μισός άνθρωπος σημαίνει πως είναι αναγκαίο να ξέρει ο Ηγέτης πότε πρέπει να προτάσσει τη μία και πότε την άλλη φύση και πως η μία χωρίς την άλλη δεν μπορεί να τον πάει μακριά.

Δεν αρκεί να ξέρει ο Ηγέτης να παίζει το αγρίμι όταν χρειάζεται. Πρέπει να μπορεί να ξεχωρίσει πότε θα πρέπει να γίνει λιοντάρι και πότε αλεπού. Επειδή ως αλε-

πού, θα μυρίζεται τις παγίδες και ως λιοντάρι, θα σκιάζει τους λύκους.

Όποιος παριστάνει μόνο το λιοντάρι, δε θα πάει μακριά. Αντίθετα, όποιος ξέρει να παριστάνει μόνο την αλεπού, επιβιώνει.

Δεν έχει νόημα να τηρεί ο Ηγέτης τις αποφάσεις του όταν εξέλπιαν οι λόγοι που τον έκαναν να τις πάρει. Εκτός αυτού, και οι άλλοι, επίσης, δεν πρόκειται να τηρήσουν τις δικές τους αποφάσεις, αν εκ των υστέρων κρίνουν πως δεν τους συμφέρει να τις τηρήσουν.

Η συνταγή να αλλάζει ο Ηγέτης της αποφάσεις του ανάλογα με το συμφέρον του θα ήταν ανήθικη, αν ήταν ηθικοί οι άλλοι άνθρωποι. Επειδή όμως οι περισσότεροι δεν είναι ηθικοί, για αυτό θα πρέπει ο Ηγέτης να προσαρμοσθεί.

Είναι ανάγκη ο Ηγέτης να ξέρει να καλύπτει τις εκάστοτε προθέσεις του και να μην είναι εμφανές πότε είναι λιοντάρι και πότε αλεπού. Να ξέρει επίσης πως πάντα θα υπάρχουν άνθρωποι πρόθυμοι να παίξουν το ρόλο του θύματος και στις δύο περιπτώσεις.

Δεν είναι πάντα απαραίτητο ο Ηγέτης να κατέχει στ' αλήθεια την ικανότητα της μετάλλαξης από λιοντάρι σε αλεπού, είναι όμως απαραίτητο να δίνει την εντύπωση πως την κατέχει.

Οι πέντε αρετές που θα πρέπει να δείχνει πως έχει ο Ηγέτης είναι:

- Ψυχοπόνια,
- Πίστη στη φιλία,
- Ακεραιότητα,
- Ανθρωπιά και

- Ευλάβεια.

Η καλύτερη περίπτωση Ηγέτη είναι εκείνη που όχι από προσποίηση αλλά από χαρακτήρα και νοοτροπία γίνεται πότε λιοντάρι και πότε αλεπού. Δηλαδή, θα πρέπει να φαίνεται πονόψυχος, καλός φίλος, γλυκομίλητος, ακέραιος, ευλαβής και όντως να είναι. Όμως μέσα του να είναι έτσι φτιαγμένος που, μόλις η τύχη και οι άνεμοι φέρουν τα πράγματα έτσι ώστε να χρειαστεί να μην είναι πια, να μπορεί και να ξέρει να αλλάζει στο αντίθετο.

Οι περισσότεροι άνθρωποι βλέπουν τι φαίνεσαι, ενώ λίγοι νιώθουν τι στην πραγματικότητα είσαι, αλλά κι αυτοί οι τελευταίοι δεν τολμούν να πάνε κόντρα στη γνώμη των πρώτων, επειδή οι πρώτοι είναι οι περισσότεροι.

Η μάζα πάντα μαγεύεται από τα φαινόμενα και από την επιτυχία του Ηγέτη. Εκείνοι οι λίγοι που δεν πείθονται από αυτά, τότε μόνο μπορούν να αποκτήσουν υπόσταση, όταν τους βάλει η μάζα για στήριγμά της.

Πως να αποφεύγει ο ηγέτης την περιφρόνηση και το μίσος

Ο Ηγέτης πρέπει να αποφεύγει ό,τι μπορεί να τον κάνει να βγάλει κακό όνομα, να τον κάνει μισητό και καταφρονητέο στους πολλούς.

Μισητός γίνεται ο Ηγέτης που βάζει χέρι στα συμφέροντα και δε φροντίζει να μην προσβάλλει τους πολλούς.

Καταφρονητέος γίνεται ο Ηγέτης που θεωρείται ευμετάβλητος, επιπόλαιος, μαλθακός, λιπόψυχος και αναποφάσιτος.

Όλα αυτά πρέπει να τα αποφεύγει ο Ηγέτης σαν να ήταν σκόπελος και να προσπαθεί με κάθε τρόπο να επιδεικνύει μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, σοβαρότητα και δύναμη, ενώ στη διαχείριση των ιδιωτικών υποθέσεων των διοικουμένων η κρίση του πρέπει να είναι αποφασιστική και σταθερή τόσο, που κανενός να μην περνά από το μυαλό ούτε να τον εξαπατήσει ούτε να τον μεταπείσει.

Ο Ηγέτης πρέπει να αποκτήσει το σεβασμό των πολλών ώστε να μπορέσει στη συνέχεια να αντιμετωπίσει τη φιλοδοξία των λίγων, πράγμα που γίνεται πολύ εύκολα και με πολλούς τρόπους.

Ο Ηγέτης έχει δύο ειδών εχθρούς, τους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς.

Ο Ηγέτης προστατεύεται από έναν κύκλο πιστών του, που τον σέβονται και είναι έτοιμοι να τον υπερασπισθούν, καθώς και από έναν κύκλο φίλων. Όσο υπάρχει

ο κύκλος των πιστών, θα υπάρχουν και οι φίλοι. Όσο υπάρχουν οι πιστοί και οι φίλοι στο εσωτερικό, κανείς από τους εξωτερικούς εχθρούς δε θα τολμήσει να θίξει τον Ηγέτη.

Ακόμα κι αν ο Ηγέτης είναι προστατευμένος από τους εξωτερικούς εχθρούς του, κινδυνεύει πάντα από τις εσωτερικές συνωμοσίες. Ο κυριότερος τρόπος προστασίας του Ηγέτη απέναντι σε κάποιον συνωμότη είναι η αγάπη των πολλών. Έτσι, κανείς δε θα τολμήσει να τον ανατρέψει, μόνο και μόνο επειδή θα φοβάται την οργή των πολλών.

Ο συνωμότης είναι εξαιρετικά ανασφαλής, επειδή ούτε ξέρει αν θα πετύχει η συνωμοσία ούτε τι τον περιμένει αν αποτύχει. Αλλά και να επιτύχει, αν ο Ηγέτης είναι αγαπητός, δεν μπορεί ο συνωμότης να προβλέψει πού θα τον φτάσει η οργή των πολλών.

Αν ο Ηγέτης ξέρει πως οι υφιστάμενοι τον μισούν, θα πρέπει να ξέρει πως σε κάθε του βήμα κρύβεται μια συνωμοσία.

Επειδή ο Ηγέτης πρέπει να είναι αγαπητός, επιβάλλεται ό,τι από τα καθήκοντά του μπορεί να γίνει δυσάρεστο να το αναθέτει σε άλλους, ενώ ό,τι μπορεί να του προσδώσει γόητρο και αναγνώριση να το κρατά για τον εαυτό του

Όσοι Ηγέτες ανατράπηκαν το έπαθαν, είτε επειδή δεν είχαν τον κατάλληλο χαρακτήρα για να κυβερνήσουν, είτε επειδή ήταν άπειροι. Και στις δύο περιπτώσεις, συνήθως στηρίχθηκαν στους ισχυρούς και αγνόησαν τους πολλούς με αποτέλεσμα να γίνουν από τους τελευταίους μισητοί και περιφρονητέοι.

ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ

39

Το μίσος προς τον Ηγεμόνα μπορεί να προέρχεται, είτε από καλά είτε από κακά έργα. Εξαρτάται από το ποιόν των διοικούμενων. Όταν οι διοικούμενοι είναι διεφθαρμένοι, τα καλά έργα του Ηγέτη αποβαίνουν εναντίον του.

Συνοψίζοντας τις συμβουλές σε έναν ηγέτη για την οργάνωση της διοίκησης

Όταν αναλάβεις την εξουσία, πρέπει να αποπλίσεις όλους όσους είχε οπλίσει ο προηγούμενος από σένα Ηγέτης, εκτός από εκείνους που κατά την ανάληψη της εξουσίας εκδηλώθηκαν υπέρ σου. Όμως και αυτούς με τον καιρό πρέπει να τους αδρανοποιήσεις και να τους παροπλίσεις. Στη συνέχεια, να οργανώσεις έτσι τα πράγματα ώστε οι οπλισμένοι να είναι μόνο δικοί σου άνθρωποι.

Το να ενσπείρεις έριδες μεταξύ των διοικούμενων, αποδίδει όταν όλα πάνε καλά. Όταν όμως υπάρχει ανάγκη συσπείρωσης όλων, αυτή η τακτική μπορεί να αποδειχθεί πολύ επιζήμια.

Όταν έχεις αποκτήσει μόνος σου την εξουσία, χρειάζεται να εργασθείς για την απόκτηση κύρους πολύ περισσότερο από έναν άλλον που θα γίνει Ηγέτης από κληρονομικό δικαίωμα.

Όταν η τύχη θέλει να σε βοηθήσει να πετύχεις, σου στέλνει εχθρούς και συγχρόνως, σε βοηθά να τους νικήσεις.

Όταν η τύχη δε σου στέλνει εχθρούς, τότε θα πρέπει να τους επινοήσεις ώστε, νικώντας τους, να αυξήσεις το μεγαλείο σου.

Βρίσκεις τελικά περισσότερη πίστη από τους διοικούμενους που στην αρχή θεωρούνταν ύποπτοι παρά από εκείνους που από την αρχή σου δήλωσαν την πίστη τους.

Όταν αντιμετωπίσεις τους αρχικά υπόπτους με εμπιστοσύνη, μπορεί να τους κερδίσεις με μεγάλη ευκολία, επειδή και οι ίδιοι αισθάνονται ανασφάλεια ώστε τελικά είναι πολύ ευτυχείς που βρήκαν σε σένα στήριγμα. Στη συνέχεια καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια και κόπο για να απαλείψουν την αρνητική γνώμη που έχεις για αυτούς.

Είναι πολύ πιο εύκολο να κάνεις αληθινούς φίλους τους ευχαριστημένους από το παλιό καθεστώς παρά εκείνους που, επειδή δεν ήταν ευχαριστημένοι, έγιναν φίλοι σου και σε βοήθησαν να καταλάβεις την εξουσία.

Η καλύτερη προστασία σου είναι να μην είσαι μισητός στους διοικούμενους, επειδή, αν είναι δυσαρεστημένοι, ποτέ δε θα λείψουν οι εξωτερικοί εχθροί που θα είναι πρόθυμοι να στηριχθούν από τους δυσαρεστημένους διοικούμενους για να σου πάρουν την εξουσία.

Όταν φοβάσαι περισσότερο τους διοικούμενους από τους εξωτερικούς εχθρούς σου, ας προετοιμάζεσαι για την ήττα. Αντίθετα, αν φοβάσαι περισσότερο τους εξωτερικούς εχθρούς από τους διοικούμενους, ας μην δίνεις καμιά σημασία.

Συνοψίζοντας τις συμβουλές σε έναν ηγέτη για την απόκτηση κύρους

Τίποτα δεν μπορεί να σου προσδώσει μεγαλύτερη εκτίμηση παρά η επιτυχία σε ό,τι αναλαμβάνεις και το παράδειγμα της προσωπικής σου ζωής.

Όταν κάποιος κάνει κάτι πολύ κακό, πρέπει να τον τιμωρήσεις και αν κάνει κάτι πολύ καλό, να τον επαινέσεις με τέτοιο τρόπο ώστε όλοι να μιλούν για πολύ καιρό για την παρέμβασή σου.

Πρέπει συνεχώς να μηχανεύεσαι τρόπους ώστε με την κάθε σου πράξη να αποδεικνύεις τη φήμη του ευφρούς και σπουδαίου ανθρώπου.

Μόνο τότε σε εκτιμούν, όταν μπορείς να είσαι και αληθινός φίλος και αληθινός εχθρός.

Αν επιλέξεις την ουδετερότητα, θα καταστραφείς. Ο φίλος σου θα αξιώσει τη βοήθειά σου και πρέπει να του τη δώσεις.

Ποτέ οι αποφάσεις σου δε θα είναι όλες άριστες και σωστές.

Όταν θα αναγκαστείς να κάνεις κάποιο κακό, να επιλέξεις το λιγότερο οδυνηρό σε σένα και στη φήμη σου.

Πρέπει να δείχνεις πως είσαι λάτρης της αξιοσύνης και να προστατεύεις και να τιμάς τους ικανούς και τους άριστους.

ΝΙΚΟΛΟ ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ

43

Πρέπει να ξέρεις πότε είναι η κατάλληλη στιγμή για να κρατάς τους διοικούμενούς σου απασχολημένους με γιορτές και θεάματα.

Συνοψίζοντας τις συμβουλές σε έναν ηγέτη για τους συνεργάτες του

Το αν οι συνεργάτες σου βγουν καλοί ή κακοί εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τη δική σου προνοητικότητα.

Κρίνεις το μέλλον ενός Ηγέτη παρατηρώντας τους συνεργάτες που τον περιστοιχίζουν.

Πρέπει να ξέρεις να ξεχωρίζεις τους ικανούς συνεργάτες και από τους ικανούς να διατηρείς κοντά σου όσους σου είναι πιστοί.

Ηγέτης που έχει επιλέξει λάθος συνεργάτες έχει κάνει το πρώτο και το μεγαλύτερο από τα λάθη που θα τον οδηγήσουν στην καταστροφή.

Υπάρχουν τριών ειδών μυαλά:

- Το πρώτο είναι ικανό να κρίνει μόνο του.
- Το δεύτερο είναι ικανό να κρίνει την κρίση των άλλων.
- Το τρίτο δεν μπορεί να κρίνει ούτε από μόνο του, ούτε αυτά που οι άλλοι κρίνουν.

Το πρώτο είναι εξαιρετικό, το δεύτερο καλό και το τρίτο άχρηστο.

Το ιδανικό για έναν Ηγέτη είναι να διαθέτει το πρώτο είδος μυαλού. Αλλά και με το δεύτερο κάνει τη δουλειά του, αφού όταν μπορεί να αναγνωρίζει το σωστό ή το λάθος των επιλογών των συνεργατών του και, αναλόγως, να επαινεί ή να διορθώνει, κανείς από αυτούς δεν θα μπορεί να ελπίζει πως μπορεί να τον κοροϊδέψει, οπότε αναγκαστικά θα είναι καλός και χρήσιμος.

Υπάρχει ένας αλάνθαστος τρόπος για να κρίνεις τον συνεργάτη σου. Αν βλέπεις το συνεργάτη να σκέφτεται περισσότερο τον εαυτό του από τα δικά σου συμφέροντα να ξέρεις πως δεν μπορείς να τον εμπιστευέσαι και ότι τελικά θα στη φέρει.

Ο καλός συνεργάτης σκέφτεται και επιδιώκει μόνο το συμφέρον σου και ποτέ δε φορτώνει το μυαλό του με πράγματα που αφορούν το δικό του, το προσωπικό συμφέρον.

Να φροντίζεις τον πιστό συνεργάτη και να τον κρατάς πιστό με τιμές και αξιώματα, ευεργεσίες και πλούτη. Οι τιμές και τα αξιώματα πρέπει να είναι τέτοια που να μην φοβάται τις εσωτερικές αλλαγές, οι ευεργεσίες τέτοιου είδους που να μην μπορεί να σταθεί κοινωνικά χωρίς αυτές και τα πλούτη τόσα που να του ικανοποιούν κάθε του ανάγκη.

Όταν Ηγέτης και συνεργάτης δεν συνδέονται με απόλυτης και αμοιβαία εμπιστοσύνη στο τέλος η σχέση τους αποβαίνει οδυνηρή είτε για τον έναν, είτε για τον άλλον.

Συνοψίζοντας τις συμβουλές σε έναν ηγέτη για τους κόλακες του

Οι καλές συμβουλές, από όπου κι αν προέρχονται, οφείλονται στην ικανότητα του Ηγεμόνα και ποτέ η ικανότητα του Ηγεμόνα δεν οφείλεται στις καλές συμβουλές.

Ούτε να μην επιτρέπεις στους συνεργάτες σου να λένε τη γνώμη τους, ούτε να επιτρέπεις να την λένε χωρίς σεβασμό προς το πρόσωπο και τις αποφάσεις σου.

Θα πρέπει να δώσεις απόλυτη ελευθερία στους συνεργάτες σου να λένε τη γνώμη τους και την αλήθεια, αλλά μονάχα για πράγματα που ο ίδιος τους την ζητάς.

Θα πρέπει να ρωτάς τους συνεργάτες σου για κάθε πράγμα, να ακούς τις γνώμες τους, αλλά στη συνέχεια να αποφασίζεις μόνος σου.

Να δείξεις στον καθένα συνεργάτη σου πως όσο πιο ελεύθερα σου μιλά τόσο περισσότερο γίνεται αποδεκτός.

Μόλις πάρεις μια απόφαση, σωστή ή λάθος, να μην ακούς κανέναν και να προχωρείς απαρέγκλιτα στην εφαρμογή της. Αν πράξεις διαφορετικά, είτε θα καταστραφείς από τους κόλακες είτε θα χάσεις το κύρος σου είτε και τα δύο.

Θα πρέπει να οργίζεσαι το ίδιο κι όταν καταλαβαίνεις πως κάποιος δε σου λέει τη γνώμη του από φόβο, όπως κι όταν σου τη λέει, όποτε θέλει ο ίδιος και όχι όποτε ερωτηθεί.

Απατώνται όσοι νομίζουν ότι οι πετυχημένοι ηγέτες

οφείλουν την επιτυχία τους σε καλές συμβουλές του περιβάλλοντός τους. Ένας κακός Ηγέτης δεν είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται τις καλές συμβουλές των συνεργατών του.

Ο Ηγέτης δεν μπορεί να αναθέσει την άσκηση της εξουσίας ούτε σε έναν ούτε σε πολλούς συνεργάτες του. Στην πρώτη περίπτωση ο ένας θα του πάρει την εξουσία, στη δεύτερη οι συμβουλές δε θα αποσκοπούν στο συμφέρον του Ηγέτη αλλά στο προσωπικό συμφέρον των συνεργατών, προκειμένου να επικρατήσουν των υπολοίπων.

Να θυμάσαι πως οι άνθρωποι πάντοτε αναδεικνύονται μοχθηροί απέναντι στον Ηγέτη, εκτός κι αν αναγκαστούν να φανούν καλοί.

Συνοψίζοντας τις συμβουλές σε έναν ηγέτη για την αποτυχία

Το πιο διαδεδομένο ελάττωμα των ανθρώπων είναι ότι στην καλοκαιρία δε λογαριάζουν την καταιγίδα.

Ένας νέος Ηγέτης επιβάλλεται, είτε με τις ικανότητές του είτε με το κύρος και την αρχαιότητα της οικογένειάς του. Οι υφιστάμενοι κρίνουν με μεγαλύτερη αυστηρότητα τις κινήσεις του καινούργιου Ηγέτη που πήρε μόνος του την εξουσία, παρά του κληρονομικού.

Οι υφιστάμενοι ενδιαφέρονται περισσότερο για το πώς περνάνε σήμερα παρά για τα περασμένα μεγαλεία. Όταν καλοπερνάνε, δε ζητάνε τίποτα άλλο, αποδέχονται και στηρίζουν τον καινούργιο Ηγέτη και λησμονούν τον προηγούμενο, όσα καλά κι αν τους έκανε στο παρελθόν.

Η αποτυχία ενός κληρονομικού Ηγέτη είναι διπλάσια από εκείνου που κατέκτησε την εξουσία μόνος του, επειδή, ενώ γεννήθηκε με την εξουσία στα χέρια του, δεν μπόρεσε να την κρατήσει και την έχασε.

Η καλύτερη τακτική για να κρατήσεις την εξουσία είναι ποτέ να μην αφεθείς να πέσεις, νομίζοντας αφελώς ότι την τελευταία στιγμή κάποιος θα βρεθεί να σε συγκρατήσει.

Οι μόνες ασφαλείς μέθοδοι άμυνας είναι εκείνες που στηρίζονται σε σένα τον ίδιο και στην αξιοσύνη σου.

Συνοψίζοντας τις συμβουλές σε έναν ηγέτη για την τύχη

Ο πολύς κόσμος πιστεύει πως η ζωή μας εξαρτάται κυρίως είτε από το Θεό είτε από την τύχη.

Η αλήθεια είναι πως η τύχη ορίζει τις μισές μας πράξεις αλλά αφήνει σε μας να κανονίσουμε τις άλλες μισές.

Η τύχη είναι σαν τα καταστροφικά εκείνα ποτάμια που όταν αγριεύουν κατακλύζουνε κάμπους, τσακίζουνε δέντρα και κτίσματα, σηκώνουν το χώμα και το πάνε μίλια μακριά και οι πάντες κάνουν τόπο στην ορμή τους χωρίς να μπορούν να την ανακόψουν.

Όπως οι άνθρωποι στους γαληνεμένους καιρούς λαβαίνουν τα μέτρα τους και φτιάχνουν προχώματα και φράγματα για τα άγρια ποτάμια, ώστε όταν φουσκώσουν να μη σταθεί τόσο ξέφρενη και Βλαβερή η ορμή τους, έτσι πρέπει να κάνουν και με την τύχη.

Η τύχη στρέφει την ορμή της εκεί που δεν υπάρχει αξιοσύνη, επειδή ξέρει πως εκεί δε φτιάχτηκαν προχώματα και φράγματα για να τη βαστάξουν.

Είναι συχνό το φαινόμενο να ευτυχεί σήμερα ένας Ηγέτης και αύριο να καταστρέφεται χωρίς για αυτό να φταίει κάποια αλλαγή στην αξιοσύνη ή στο χαρακτήρα του.

Είναι καλότυχος ο Ηγέτης που έτυχε να συνταιριάξει τον τρόπο να μπορεί να πολιτεύεται ανάλογα με τη φυσιογνωμία των καιρών κι αλίμονο σε εκείνον που στα φερσίματά του διχογνωμούν οι καιροί.

Σημασία δεν έχει στην επιτυχία του Ηγέτη αν επιδιώκει τους σκοπούς του με περίσκεψη ή πέφτει με τα μούτρα σ' αυτούς, αν ασκεί Βία ή με τέχνη κυβερνά, αν έχει υπομονή ή Βιάζεται. Σημασία έχει αν από τύχη ή επιλογή η εκάστοτε συμπεριφορά του ταιριάζει με τις επιταγές των καιρών.

Η τύχη είναι γυναίκα και, σα γυναίκα που είναι αν θες να την εξουσιάζεις πρέπει να την χτυπάς και να τη σπρώχνεις.

Η τύχη σαν γυναίκα που είναι, αγαπάει τους νεαρούς, επειδή είναι λιγότερο επιφυλακτικοί, πιο άγριοι και πιο τολμηροί.

Είναι προτιμότερο λοιπόν να είσαι στη ζωή σου ορμητικός παρά επιφυλακτικός.

Προτροπές για μελλοντικούς ηγέτες

Ο θεός δε θέλει να κάνει τα πάντα για λογαριασμό μας για να μη μας στερεί την ελευθερία της βούλησης και το μεγαλείο της δόξας που μας ανήκει. Μπορεί λοιπόν ο θεός να ανοίξει τη θάλασσα να περάσουμε, να στείλει ένα σύννεφο να μας δείξει το δρόμο, να κάνει μια πέτρα να βγάλει νερό, να βρέξει μάννα εξ ουρανού.

Όμως, τα υπόλοιπα πρέπει να τα κάνουμε εμείς, μόνοι μας!

**Οι ημερομηνίες-κλειδιά
και τα γεγονότα που συνδέονται με τη ζωή του**

- 1469 3 Μαΐου, γεννήθηκε στη Φλωρεντία ο γιος ενός φτωχού δικηγόρου που ταλαιπωρήθηκε για να του εξασφαλίσει μια καλή εκπαίδευση. Ήρθε σε επαφή με τα έργα του Πετράρχη, του Βοκκάκιου, του Μπρατσοιολίνι και επωφελήθηκε από επίσημα γραπτά και κείμενα που είχε στη διάθεση του.
- 1494 Οι Μέδικοι εκδιώχθηκαν από τη Φλωρεντία. Ο Μακιαβέλι προσελήφθη ως υπάλληλος από τον Μαρτσέλο Βιργίλιο Αντριάνι στη Δεύτερη Καγκελαρία.
- 1498 Φεβρουάριος: ο Αντριάνι διορίζεται Γραμματέας της Δημοκρατίας. Μάιος: ο Τζιρόλαμο ΣαΒοναρόλα και δυο οπαδοί του καταδικάζονται σε απαγχονισμό και κατόπιν θανατώνονται στην πυρά, στην Πιάτσα ντέλα Σινιορία (συμπωματικά στην τοποθεσία όπου εκτολίσεται το έργο του *Η Πυρά της Μαιταιοδοξίας*). Ο Μακιαβέλι διαδέχεται τον Αντριάνι ως Δεύτερος Καγκελάριος και Γραμματέας.
- 1500 Αποστολή στη Γαλλία όπου συναντήθηκε με τον Λουδοβίκο ΙΒ' και τον Καρδινάλιο της Ρουέν.
- 1502 Παντρεύεται την Μαριέτα Κορσίνι. Αποστολή στη Ρωμανία ως διπλωματικός αντιπρόσωπος του Καίσαρα Βοργία. Εκεί, υπήρξε μάρτυρας των γεγονότων που οδήγησαν στο θάνατο του Βοργία. Η πολιτική φιλοσοφία του Μακιαβέλι επηρεάστηκε αποφασιστικά από τη μελέτη της προσωπικότητας και της δράσης του Καίσαρα Βοργία.
- 1503 Ιανουάριος: επέστρεψε στη Φλωρεντία.
- 1504 Δεύτερη αποστολή στη Γαλλία.
- 1505/6 Συνόδευσε τον Πάπα Ιούλιο Β' στην πρώτη εκστρατεία προσηλυτισμού.

- 1506 Δεκέμβριος: υπέβαλε ένα σχέδιο-πρόταση αναγνώρισης των στρατιωτικών στον Πιέρ Σοντερίνι, τον Καγκελάριο της Φλωρεντίας, το οποίο έγινε δεκτό.
- 1507 Ως Καγκελάριος των πρόσφατα διορισμένων Εννέα του Πολέμου, οργάνωσε ένα σώμα πεζικού, το οποίο πολέμησε για την κατάληψη της Πίζας, το 1509.
- 1508 Αποστολή στην αυλή του Αυτοκράτορα Μαξιμιλιανού, στο Μπολιζάνο, και κατόπιν στην Αυστρία.
- 1511 Τρίτη και τελευταία αποστολή στη Γαλλία.
- 1512 Οι Μεδικοί, μετά τη νίκη της Ιερής Ρωμαϊκής Συμμαχίας στο Πράτο, επέστρεψαν με την υποστήριξη του ισπανικού στρατού. Η Φλωρεντία έπαυσε τον Σοντερίνι και υποδέχτηκε τους Μεδικούς. Ύστερα από μερικές μέρες, ο Μακιαβέλι παύθηκε από τα καθήκοντα του επειδή θεωρήθηκε Δημοκρατικός και αποσύρθηκε στο κτήμα του κοντά στον Σαν Κασιάνο.
- 1513 Φυλακίζεται με την κατηγορία ότι συμμετείχε σε συνωμοσία και σε αποτυχημένο πραξικόπημα. Βασανίστηκε στο *strappado* (μια κατασκευή με τροχαλίες απ' όπου έδεναν με σχοινιά τους φυλακισμένους, με τα χέρια δεμένα πίσω στην πλάτη, και μετά τους απελευθέρωναν βίαια, με αποτέλεσμα κατά την πτώση να σπάνε οι ώμοι τους) κατ' επανάληψιν. Αφέθηκε ελεύθερος μετά την εκλογή του Καρδινάλιου Ιωάννη των Μεδικών ως Πάπα. Επέστρεψε στο Σαν Κασιάνο και έγραψε τον *Ηγεμόνα*.
- 1515 Έγραψε το έργο *Μανδραγόρας*.
- 1519 Οι Μεδικοί τον συμβουλευτήκαν σχετικά με ένα νέο σύνταγμα για την Φλωρεντία, το

- οποίο και πρόσφερε στο έργο του *Λόγοι*.
- 1520 Δημοσίευση της *Τέχνης του Πολέμου* και της *Ζωής του Καστρούτσο Καστρακάνε*. Αυτά τα έργα, μαζί με τον *Μανδραγόρα*, ήταν τα μοναδικά τρία έργα του που εκδόθηκαν όσο ήταν εν ζωή. Του ζητήθηκε να γράψει την *Ιστορία της Φλωρεντίας*, την οποία ολοκλήρωσε το 1525.
- 1526 Ο Κλήμης Ζ' προσέλαβε τον Μακιαβέλι για να μελετήσει τα τείχη της Φλωρεντίας και μετά τον έστειλε να Βοηθήσει τον ιστορικό Φραντσέσκο Γκουιτσαρντίνι.
- 1527 Πέθανε στις 22 Ιουνίου.

**Οι βασικές ημερομηνίες στην
εξέλιξη της μακιαβελικής σκέψης
και της σχετικής μυθολογίας**

- 1532 *Ο Ηγεμόνας* εκδόθηκε στη Ρώμη πέντε χρόνια μετά το θάνατο του Μακιαβέλι. Μόνο τρία από τα έργα του δημοσιεύθηκαν κατά τη διάρκεια της ζωής του και το πιο σημαντικό από αυτά ήταν *Η Τέχνη του Πολέμου*.
- 1536 Ο Καρδινάλιος Πολ καταδίκασε τον *Ηγεμόνα*. Οι όροι «Γερο-Νικ» και «διάβολος» ανάγονται στην ελισαβετιανή εποχή στην Αγγλία και απετέλεσαν συνώνυμα του Νικολό Μακιαβέλι και των έργων του.
- 1559 Όλα τα κείμενα του Μακιαβέλι περιελήφθησαν στον Ίντεξ (τον επίσημο κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων της Καθολικής Εκκλησίας!).
- 1576 Ο Γάλλος προτεστάντης Ουγενότος, συγγραφέας Ιννοκέντιος Ζαντιγέ, με το έργο του «Αντι-Μακιαβέλι», επετέθη στο Μακιαβέλι **Kat** στην επιρροή που ασκούσαν οι ιδέες του, τις οποίες είδε να προσωποποιούνται στη διακυβέρνηση της Αικατερίνης των Μεδίκων, στη Γαλλία.
- 1595 Οι Ισπανοί Ιησουίτες επιτέθηκαν στον Μακιαβέλι και στις απόψεις του, μέσω του έργου του Πέδρο ντε Ριβαντενέιρα *Tratadoro de la religion*.
- 1598 Ο Ουίλιαμ Σαίξπηρ στις *Εόθυμες Κυράδες του Γουίνδσορ* αναφέρεται σ' αυτόν με την έκφραση ο «δολοφόνος Μακιαβέλι» και ένας από τους ήρωες απαντάει: «Είμαι πολιτικός, είμαι πανούργος, είμαι μακιαβελικός». Επίσης ο Φράνσις Μπέικον σχολίασε: «Αισθανόμαστε ευγνωμοσύνη προς τον Μακιαβέλι και άλλους συγγραφείς αυτής της τάξης, οι οποίοι ανοιχτά και χωρίς να κρατούν τα προσχήματα δηλώνουν ή περιγράφουν τι κάνουν οι άνθρωποι και όχι τι πρέπει να κάνουν» (Wooton 1994).

- 1637 Δημοσιεύθηκε το έργο του Κλαούντιο Κλεμέντε *El machievelismo degollado* (Ο Κατατομημένος ΜακιαΒελισμός). Και οι δυο, ο Ντε Ριβαντενέρα και ο Κλεμέντε, φοβούνταν ιδιαίτερα τον Μακιαβέλι, γιατί πίστευαν ότι είναι ένας φιλόσοφος που υποτιμά και εξευτελίζει τη θρησκεία, ενώ επιδοκιμάζει την ανάπτυξη του κοσμικού εθνικού κράτους.
- 1740 Ο Φρειδερίκος Β' της Πρωσίας ξεκίνησε μια επίσημη αρνητική δυσφημιστική εκστρατεία κατά του Μακιαβέλι και του *Ηγεμόνα* (Ο *Αντιμακιαβελικός*). Στο τέλος όμως μιας μακράς παραμονής στην εξουσία, άλλαξε γνώμη και δήλωσε ότι ο Μακιαβέλι είχε δίκιο (Curry 1995).
- 1796 Ο Βιτόριο Αλφιέρι δημοσίευσε το έργο *Del principe e delle lettere*, στο οποίο επαινούσε τον *Ηγεμόνα* ως σάτιρα και χαρακτήρισε τον Μακιαβέλι σαν τον μοναδικό αληθινό Ιταλό φιλόσοφο. Η άποψη αυτή εκλαϊκεύτηκε και διαδόθηκε περισσότερο από τον Σπινόζα και τον Ρουσσώ.
- 1824 Οι Λεοπόλδος φον Ράνκε, Χέγκελ, Φίχτε και Χέρντερ έκριναν τον Μακιαβέλι ως εθνικιστή συγγραφέα, του οποίου η φιλοσοφία υπήρξε χρήσιμη για την μεταναπολεόντεια Ευρώπη, όταν άρχισαν να ονειρεύονται μια ενωμένη Γερμανία (Jensen 1960).
- 1827 Ο Λόρδος Μακόλεϊ υποστήριξε στο έργο του *Essay on Machiavelli*, το οποίο δημοσιεύθηκε στο *Edinburgh Review*, τον Μάρτιο του 1827, ότι η διαφθορά του Μακιαβέλι ήταν σύμπτωμα της εποχής του και αντικατόπτριζε τη ζωή και τις κοινωνικές συνθήκες στην Ιταλία της Αναγέννησης.

- 1817-83 Ο Ντε Σάνκτις τεκμηρίωσε την τελική ενοποίηση της Ιταλίας και ύμνησε τον Μακιαβέλι ως έναν από τους ευγενέστερους πατριώτες, καθώς υπήρξε αφοσιωμένος στην πατρίδα, στη λογική, στην εξοπνάδα και στον ανδρισμό.
- 1888 Ο Πασκουάλε Βιλάρι έγραψε και δημοσίευσε το έργο *Η Ζωή και η Εποχή του Σαβοναρόλα* και περιέγραψε τον Μακιαβέλι ως έναν εθνικιστή φιλόσοφο με φιλοδοξίες για τη σύγχρονη Ιταλία. Η πλήρης αγγλική μετάφραση εκδόθηκε το 1892.
- 1891 Ο Μπερντ υποστήριξε ότι ο Μακιαβέλι και τα γραπτά του μπορούν να εφαρμοστούν μόνο σε συγκεκριμένη εποχή και χώρο και ότι η σκέψη του, αν αποδεσμευτεί από το πλαίσιο της αναγεννησιακής Ιταλίας, καταλήγει διεστραμμένη και χωρίς νόημα. Το επιχείρημα αυτό υιοθετήθηκε στη συνέχεια και τροποποιήθηκε από πολλούς (Skinner 1981).
- 1918-24 Πολλές δημοσιευμένες μελέτες περί «ενοχής του πολέμου», «αποκαταστάσεων», «διεθνούς ηθικής» και «αποφασιστικότητας», χρησιμοποίησαν τον Μακιαβέλι ως σημείο αναφοράς (Jensen 1960).
- 1924 Ο Φρειδερίκος Μάινικε στη μελέτη του σχετικά με την έννοια «raison a atat*» παρουσιάζει τον Μακιαβέλι ως εμπνευστή της έννοιας του κράτους και της εμφάνισης της «real politik».
- 1920-1940 Ο Μουσσολίνι θεώρησε τον *Ηγεμόνα* έναν οδηγό πολιτικής ικανότητας. Ποτέ δεν ολοκλήρωσε τη διατριβή του, η οποία ήταν μια μελέτη πάνω στον Μακιαβέλι. Ήταν γνωστό ότι ο Στάλιν και άλλοι ηγέτες ολοκληρωτι-

- κόν καθεστώτων θαύμαζαν τον *Ηγεμόνα* και θεώρησαν τον Μακιαβέλι αυθεντία στην άσκηση πολιτικής. Ο Μπέρναρντ Σω, αντίθετα, πρότεινε τον *Ηγεμόνα* ως «ένα εγχειρίδιο για γκάνγκστερ» (για παράδειγμα, Curry 1995' Jacobi 1996).
- 1945 Ο Λεονάρντο Όλοκι (1945) υποστήριξε ότι –περισσότερο από όλους αυτούς που συνήθως συνδέονται με τη γέννηση των σύγχρονων επιστημών, τον Ντα Βίντσι και τον Γαλιλαίο– ο Μακιαβέλι διέθετε ένα ανεξάρτητο, αμερόληπτο, επιστημονικό πνεύμα και ακριβώς όπως ο Γαλιλαίος, με τη δική του μεθοδολογία, έθεσε τα θεμέλια της σύγχρονης επιστήμης. Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Μακιαβέλι με μια παρόμοια προσέγγιση του ανθρώπινου είδους και των θεσμών, θεμελίωσε την επιστήμη της πολιτικής. Στη συνέχεια, ο Kraft (1951) άσκησε κριτική στο συγκεκριμένο ισχυρισμό, υποστηρίζοντας ότι η αντικειμενικότητα του Μακιαβέλι πρέπει να διερευνηθεί περαιτέρω, καθώς η μεθοδολογία του αποδείχθηκε τόσο προκατειλημμένη όσο και των περισσοτέρων από τους συγχρόνους του.
- 1958 Ο Γκάρετ Ματινγκλεϊ υποστήριξε ότι *Ο Ηγεμόνας* θεωρούνταν πάντα μια σάτιρα και ένα βιβλίο ανεκδοτολογικού χαρακτήρα, και το σκαρφίστηκε για να διασκεδάξει ο ίδιος και οι φίλοι του, αλλά ποτέ δεν παραδόθηκε στους Μεδίκους.
- 1961 Έκανε την εμφάνιση της στην Αγγλία η δημοφιλής μετάφραση του *Ηγεμόνα* από τον Τζορτζ Μπουλ.
- 1964 Εκδόθηκε το έργο του Άντονι Τζέι *Management and Machiavelli*, το οποίο κέρδισε το

- βραβείο της Αμερικανικής Ένωσης Μάνατζμεντ και έγινε μπεστ σέλερ. Πούλησε πάνω από 250.000 αντίτυπα δεμένα. Επίσης, έγινε υποχρεωτική η μελέτη του στο Χάρβαρντ και σε άλλες σχολές διοίκησης επιχειρήσεων.
- 1965 Δημοσιεύθηκε το έργο του Γκίλμπερτ, *Machiavelli and Guicciardini*, μια δημιουργική μελέτη των δυο μεγάλων πρωτοπόρων συγγραφέων της ιταλικής Αναγέννησης.
- 1981 Εκδόθηκε ο κομψός και λεπτομερής *Μακιαβέλι* του Κουέντιν Σκίνερ.
- 1988 Ο Μάικλ Σι εξέδωσε το έργο *Επιρροές: Εγχειρίδιο για τον σύγχρονο Μακιαβέλι (Influence: A Handbook for the Modern Machiavelli)*.
- 1994 Εκδόθηκε ο ανανεωμένος και καλογραμμένος *Μακιαβέλι* του Γούτον.
- 1994 Ο όρος «μακιαβελικό μάρκετινγκ» εισήχθη από τον Χάρις και έγινε κλισέ στην περιγραφή των στρατηγικών επηρεασμού κυβερνητικών αποφάσεων και πολιτικών θέσεων (οικονομικοί κύκλοι επιρροής) με σκοπό το εμπορικό ή οργανωτικό κέρδος (Harris και Lock 1996).
- 1997 Η έκδοση του έργου *Ο Νέος Μακιαβέλι: Η Realpolitik της Αναγέννησης για τους σύγχρονους Μάνατζερ* είναι μια εφαρμογή των θεωριών του Μακιαβέλι στο μάνατζμεντ των σύγχρονων εταιρειών.
Το μυστικό της επιτυχίας, αν πράγματι υπάρχει ένα τόσο απλό και μοναδικό μυστικό, είναι η απόφαση να επιτύχεις και όχι η απόφαση να αποφύγεις την αποτυχία.
(McAlpine 1997: 176)

- 1998 Απόψεις του Μακιαβέλι κάνουν την εμφάνισή τους στις διαδικασίες και μεθόδους του Πίτερ Μάντελσον, υπουργού Άνευ Χαρτοφυλακίου της Κυβέρνησης του Εργατικού Κόμματος.
(The *Independent*, Πέμπτη 5 Μαρτίου)

Ο Νικολό Μακιαβέλι, αυτοβιογραφούμενος μέσα από μία επιστολή του

Προς τον
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟ ΒΕΤΤΟΡΙ,
Πρέσβη της Φλωρεντίας
στην Αγία Παπική Έδρα,
Ρώμη.

Φλωρεντία, 10 Δεκεμβρίου 1513

Εξοχώτατε Πρέσβη,

«Η Θεία Χάρης φτάνει πάντα στην ώρα της», γιατί εκεί που πίστευα πως έχασα οριστικά την εκτίμησή σας και πάψατε να μου γράφετε, έλαβα την επιστολή σας στις 23 του περασμένου μήνα και ευχαριστήθηκα πολύ που έμαθα νέα σας, αλλά και που είδα πόσο καλά ασκείτε το δημόσιο λειτουργημά σας.

Η γνώμη μου είναι να συνεχίσετε με τον ίδιο τρόπο, επειδή όποιος θυσιάζεται για τους άλλους και ταλαιπωρείται και κανείς δεν πρόκειται να του το αναγνωρίσει. Κι επειδή η τύχη έχει την παραξενιά να θέλει να κάνει τα πάντα μόνη της, θα πρέπει να την αφήνουμε να τα κάνει, αντί να μπλεκόμαστε τα πόδια της. [...].

Από τότε που με βρήκαν οι μεγάλες συμφορές κάθονται συνέχεια στο εξοχικό μου σπίτι και είναι ζήτημα αν κοιμήθηκα στην Φλωρεντία πάνω από είκοσι βράδια. Όλον το Σεπτέμβρη σηκωνόμουν καθημερινά πάρα πολύ πρωί, έφτιαχνα τις ξώβεργές μου, φορτωνόμουν κι ένα σωρό κλουβιά στην πλάτη μου και έπαιρνα τους δρόμους, σαν τον Γκέτα στον «Αμφιτρύωνα». Γύριζα με δύο μέχρι έξι τσίχλες. Κάποτε όμως, αυτή η ανέμελη ζωή -έστω εκνευριστική και περιεργη- τελείωσε. Θέ-

Λετε να σας πω πώς είναι η ζωή μου σήμερα; Ακούστε:

Σηκώνομαι το πρωί και πηγαίνω σε ένα μικρό δάσος που έχω, κάθομαι μια-δυο ώρες με τους ξυλοκόπους, που άλλο δεν κάνουν παρά να τσακώνονται ή μεταξύ τους ή με τους γείτονες. Με το δάσος αυτό είχα ιστορίες. Ο Φροζίνο ντα Παντοάνο έστειλε να πάρει ένα μεγάλο σωρό ξύλα χωρίς να μου πει τίποτε. Όταν του ζήτησα να με πληρώσει, ήθελε να κρατήσει από το ποσό δέκα λίρες που του χρωστούσα, λέει, εδώ και τέσσερα χρόνια από τα χαρτιά, όταν παίξαμε μια μέρα στο σπίτι του Αντόνιο Γκουιτσιαρντίνο. Με πιάσαν τα διαόλια μου! Ευτυχώς που μπήκε στη μέση ο Τζιοβάννι Μακιαβέλι και μας χώρισε. Τότε δε που είχε εκείνη τη τραμουντάνα, έδινα ξύλα σε όλους, κάποτε όμως αναγκάστηκα να τους πω ότι δεν έχω άλλα. Όλοι τους θύμωσαν και τους έκανα εχθρούς μου.

Μετά, φεύγω από το δασάκι μου και πηγαίνω σε μια πηγή κι από εκεί σε ένα άλλο δάσος που κρατάω για να κυνηγάω. Πάντα έχω μαζί μου κάποιο Βιβλίο, τον Δάντη ή τον Πετράρχη ή κάποιον από τους μικρότερους ποιητές π.χ. τον Τίβουλλο ή τον Οβίδιο. Διαβάζω τα πάθη και τους έρωτες και αναλογίζομαι τα δικά μου. Έτσι ξεχνιέμαι λιγάκι. Μετά, κατεβαίνω στο πανδοχείο, πιάνω κουβέντα στους περαστικούς, ρωτάω για νέα από τα μέρη τους και παρατηρώ τα γούστα και τις παραξενιές τους. Κάποια στιγμή έρχεται η ώρα του φαγητού. Πηγαίνω σπίτι και μαζί με την οικογένειά μου τρώμε εκείνα που το φτωχικό πατρικό μου κτήμα μας δίνει.

Μετά το φαγητό γυρνώ στο πανδοχείο. Εκεί συναντιέμαι με την παρέα μου, δηλ. τον ξενοδόχο, ένα χασάπη, ένα μωλανά και δύο φουρνάρηδες. Παίζουμε κρίκα και τρικ-τρακ για πενταροδεκάρες, αλλά κάθε φορά κάποια στιγμή αρχίζουν οι καβγάδες, και οι βρισιές και οι φωνές μας ακούγονται μέχρι το Σαν Κασιάνο.

Βουτηγμένος έτσι στη χυδαιότητα, δεν αφήνω το μυαλό μου να μουχλιάσει και ρουφώ την κακεντρέχεια της μοίρας μου, προσπαθώντας να δείχνω ευχαριστημένος που με ποδοπατεί και περιμένοντας μπας και κάποια στιγμή νιώσει λίγη ντροπή για αυτό που κάνει.

Με το που θα πέσει το Βράδυ, γυρνάω στο σπίτι μου και μπαίνω στο γραφείο μου. Είναι η στιγμή που αποβάλλω τη λασπωμένη καθημερινότητά μου και ενδύομαι χιτώνα βασιλικό κι επίσημο για να μπορέσω να εισέλθω στις αυλές εκείνων των σοφών της αρχαιότητας -σε αυτού του είδους τις αυλές, βλέπετε, πάντα είμαι καλοδεχούμενος- και να τραφώ από την πνευματική τροφή για την οποία ζω και για την οποία είμαι γεννημένος. Δεν ντρέπομαι να συνομιλώ μαζί τους, ακόμη να τους ρωτώ για τις αιτίες των πράξεών τους. Εκείνοι, από ευγένεια μάλλον, μου απαντούν, και για τέσσερις ώρες δεν νιώθω την παραμικρή πλήξη, ξεχνώ τις στενοχώριες μου, τη φτώχεια μου, το φόβο του θανάτου. Τους αφοσιώνομαι ολότελα. Κρατώ και σημειώσεις από τις συνομιλίες μου μαζί τους, γιατί, που λέει και ο Δάντης, «για να μάθεις πρέπει να θυμάσαι αυτά που μαθαίνεις». Κι αυτά που έμαθα, τα έκανα ένα μικρό Βιβλίο, τον «Ηγεμόνα». Προσπαθώ να εμβαθύνω στο θέμα. Τι είναι εξουσία, πόσα ήδη εξουσίας υπάρχουν, πώς κατακτιέται, πώς διατηρείται, γιατί χάνεται. Κάποιες από τις σκέψεις μου μπορεί να τις βρείτε ιδιόρρυθμες. Νομίζω πως αυτό είναι κάτι που πρέπει να σας ευχαριστήσει, ιδίως επειδή είστε διαχειριστής εξουσίας καινούργιος.[...]

Μίλησα με το Φίλιππο για αυτό το μικρό μου έργο, επειδή δεν μπορώ να αποφασίσω αν θα έπρεπε να το αφιερώσω στον Ιουλιανό, το δούκα του Νεμούρ. Αλλά μήπως πρόκειται να το διαβάσει; Άσε που αυτός εκεί ο Αρντινγκέλλι θα το οικειοποιηθεί και θα αποσπάσει τιμές και δόξες με τον δικό μου κόπο.

Πρέπει όμως κάπου να το αφιερώσω, επειδή υπάρχει κι αυτή η Βιοτική ανάγκη που με κατατρέπει. Αυτά που είχα στην άκρη τελειώνουν και δεν ξέρω πόσο μπορώ να αντέξω πριν καταντήσω από τη φτώχεια μου αντικείμενο περιφρόνησης. Με ενδιαφέρει πολύ να δουλέψω για τους Μέδικους, ακόμα κι αν με χρησιμοποιήσουν για να κυλάω μια πέτρα. Αν λοιπόν διάβαζαν αυτό το Βιβλίο μου θα καταλαβαίνανε πως δεκαπέντε χρόνια που αφοσιώθηκα στη μελέτη των τεχνικών της διοίκησης, ούτε κοιμόμουν ούτε έπαιζα. Και στον καθένα, νομίζω, θα άρεσε να είχε στην υπηρεσία του κάποιον που απέκτησε εμπειρία με έξοδα άλλων. Όσο δε για την εντιμότητα μου, αυτό είναι κάτι για το οποίο δε θα πρέπει να αμφιβάλλουν, αφού, τη στιγμή που επί σαράντα τρία χρόνια παρέμεινα έντιμος, θα ήταν πολύ δύσκολο να ξενίγω σε αυτήν την ηλικία.

Τι καλύτερος μάρτυρας άλλωστε της τιμιότητας και της καλοσύνης μου θα μπορούσε να υπάρξει παρά η ίδια η φτώχεια μου;

Σας χαιρετώ και θα ήθελα να μου γράφατε τη γνώμη σας πάνω στο θέμα.

Σημείωση

Η επιστολή αναφέρεται στη ζωή του στο κτήμα του, στο οποίο είχε αποτραβηχτεί, όταν στις 7.11.1512 είχε εκπέσει από το αξίωμα του, είχε συλληφθεί και βασανισθεί, το Φεβρουάριο του 1523, ως ύποπτος συνωμοσίας και είχε αποφυλακισθεί το Μάρτιο του ίδιου χρόνου.

Η συνεργασία του με τους Μέδικους επιτεύχθηκε στα 1520, όταν του ανέθεσαν να γράφει την Ιστορία της Φλωρεντίας.

Ο «Ηγεμόνας» γράφτηκε στα 1513, εξήντα ακριβώς χρόνια μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης ως επιστολή με οδηγίες προς έναν επίδοξο ηγέτη, μόλις 21 ετών τότε, τον Λορέντζο Β' των Μεδίκων και επί αιώνες αποτέλεσε κείμενο αντιλεγόμενο και αμφιλεγόμενο.

Οι ιδέες του Μακιαβέλι παραμένουν επί πεντακόσια χρόνια αναλλοίωτες, όσο αναλλοίωτη παραμένει επί χιλιετίες και η ανθρώπινη ψυχή. Και έχουν σήμερα απήχηση, ίσως περισσότερο παρά ποτέ.

Μόνο που δεν απευθύνεται πλέον αποκλειστικά σε Ηγεμόνες, αλλά σε όποιον ασκεί εξουσία, ανεξαρτήτως τόπου, χρόνου και τρόπου: στον απλό πολίτη, ο οποίος ηγείται ή θέλει να ηγηθεί ενός μεγάλου ή μικρότερου κύκλου ανθρώπων ή σε εκείνον που χρειάζεται μία μέθοδο για να καταλάβει το πολιτικό ή το επιχειρησιακό σκηνικό της σημερινής εποχής.

Όπως και σε κάθε άλλο κείμενο της ηλικίας του, προκειμένου να μπορέσει να λειτουργήσει στις μέρες μας το ίδιο αποτελεσματικά με την εποχή της εμφάνισής του, θα χρειαζόταν σύγχρονη εκδοτική αντιμετώπιση.

Το βιβλίο δεν ξεφεύγει ούτε κατ' ελάχιστον από το αρχικό κείμενο. Κρατά τα νοήματα ανέπαφα και τη δομή του βιβλίου ίδια μ' εκείνη της πρώτης έκδοσης, έχει όμως αποδοθεί σε ελληνικό λόγο σημερινό, άμεσο και ρευστό.